Saiga Conservation Alliance

Бөхөнгийн Мэдээ

2007 өвлийн дугаар 6

Бөхөнгийн хамгаалал, экологийн талаар мэдээлэл санаа солилцох 6 хэл дээр гарч буй хэвлэл

Агуулга

Ñýäýâòº ã¿¿ëýë – Õóóäàãñ 1-2
Ý.Æ..Ì èëí åð Ãóëëàí ä
Í ýãäñýí Âàí òóëñ – Õàëèì àãèéí ñîµëûí õàðèëöàí ñîí ëèëöîî á¿ãäèéãóðèàëàí äóóäëàà

Шинэ мэдээ – хуудас 2-4

Бөхөнгийн тухай - Хуудас 7-8
Ëþäì èëà Ñàðàí ã âà
Î ÕÓ: Èçâåñòèé Êàëì èêèé. 2007 îíû 11 ñàðûí 24 (õóóðàí ãóé)
Ýíý çóóí ûº ãñãºëä áºõí óñòàæàëãà áí ëí î

Өгүүллүүд – хуудас 8-14
Кожамкулова Б.С., Тлеубердина П.А

Ï ëåéñòî öåí û ¿åä Êàçàõñòàí ä åâðàçèéí áºõí ãèéí (Saiga tatarica L) òàðõñàí áàéäàë

Æàòêàí áàåâ À.Æ.
ªì íºä Ï ðèáàëõàø äàõü áºõí ãèéí îäîîãèéí íºõöº ëèéí òóõàé

Á.Ëõàãâàñ¿ðýí , Ë.Àì ãàëàí , Á. ×èì ýäàî ðæ
Ì îíãë áºõí ãèéí ïîïóëÿöèéí ¿íýëãýý

Äæó åë Áåðæåð, Êèì Ì þðåé-Áåðæåð, Äæóëèÿ ßíã Á¿¿âýéáàòàð
Ì îíãë áºõí ãèéí øèëæëòèéí îíöëîã, òîî òîëãéí ¿íýëãýýí èé 2006-2007 îíû ä¿í

Äóáèí èí Ì .Þ . Ëóù åêèí à À.À. Ðàäåëîôô Ô.Ê.
Áàðóóí õîéä Ï ðèêàñï èéí áºõí ä ñàí ñðûí äîõèî ëöî é õ¿ç¿¿â÷ ç¿¿ñýí òóðøèëò

Ðîì àíîâî Ï .Å
Áºõí ãèéí ýâðèéí ñóäàëãàà

Ñì åëýí ñèéé È.
Áºõí ãàí óóðûí ñóðòàë÷èëãààí û ì àðåðèàë 59000 øèðõýãýýð õèéãäýâ

Òºñë¿¿äèéí òî éì – Õóóäàñ 15
Áºõí õàì äàæàëòõ õî ëáîî Çýðëýãàì üòàí õàì äàæàëòõ ñ¿ëæýý (WCN)-í èé äýì æèýãòýéãýýð æèæèãòº ñë¿¿äèéí óðæëäààí ÿâàãäëàà

Ø ÈÍ Ý Á¯ÒÝÝË¯¯Ä – Õóóäàñ 15

Áºõí õàì äàæàëòõ õî ëáîî Õàðèëöàí î éëãî ëöëûí ñàí àì æ áè÷ãèéí áèåýýëòèéã¿í ÿëýõí ü – Õóóäàñ 16
2007 îíû 7-12 ñàðóóäàä Í ¿¿äýëëýäýãç¿éëèéãõàì äàæàëòõ îëîí óëñûí êí îåðí òèéí Õàðèëöàí î éëãî ëöëûí ñàí àì æ áè÷ãèéí õ¿ðýýí ä õèéãäñýí àæëûí òàéëàí .

Í ýãäñýí Âàí òóëñ – Õàëèì àãèéí ñî¸ëûí õàðèëöàí ñî ëèëöîî á¿ãäèéãóðèàëàí äóóäëàà

2007 îíû 5-6 ñàðä Í ýãäñýí Âàí òóëñûí çàñãèéí ãàçðûí Äàðâèí ûí Ñàí àà÷ëàãûí äýì æèýãòýéãýýð Áºõí ãèéí òºëºº á¿õí ýý çî ðèóëæ áóé 6 õ¿í àðâèí òóðøëàãà ñî ëèëöîî â. Í ýãäñýí Âàí òóëñàãñ íèéò 3 õ¿í ¿í äýñí èé õýì æýýí ä ñî íãî ãäñî í áºãºä 5-ð ñàðä Õàëèì àãðóó 10 ºäðèéí àÿëàëæ õèéõýýð íèñæýý. Òýäí èé ì ýðãýæèæ íýãòíºõºä áî ëî õ Õàëèì àãèéí áºõí ãèéí ì ýðãýæèòí ¿¿ä 6-ð ñàðä õàðèó àéë÷ëàë õèéñýí . Ýíýõ¿¿ ñî ëèëöîî íûí çî ðëëãî íü îëîí óëñûí íàéðàì äàë, õàðèöàí îëãî ëöëûã õºõè¿ëýí äýì æèõ, áºõí õàì ãààëàë óëñ îðî íä õýðõýí õýðýãæèæ áóé òàëààð ñàí äë ñî ëèëöî õ, áºõí íä ó÷èð÷ áóé çî âëî í áýðõøýýë áî ëî í ýí ý àì üòí ûã õàì ãààëàõ ¿ëë àæèëëàãàà õýðõýí õýðýãæèæ áóé òóõàé î ëî í íèéòèéí ì ýäëýãèéãí ýì ýãä¿¿ëýõýä îðø èí î .

Òóðø ëàãàà ñî ëèëöîî ã÷èä Þ ðè Àðûí ëî âûí ä çî î ã áàðüæáàéãàà í ü (áýýä ò àëä). Áëèñî í Ì èëí ýð- Õóëëàí ä áºõí ðàì ãààëàëä çî ðèóëàõ ñàí á¿ðä¿¿ëýõýä çî ðèóëñàí óðàí á¿ò ýýëèéí õýý ¿ýñãýëýí äýýð (áî î ä ò àëä). Çóóðàèéã Ý.Æ.Ì èëí ýð-Õóëëàí ä

Í ýãäñýí Âàí òóëñûí Óýëñýýñ çýðëýã àì üòí û òàëààð êèí î á¿òýýã÷ Ðî çà Áàéê î ðî ëöñî í áèëýý. Òýðýýð àÿëàëä î ðî ëöî ã÷äûí ºäºð òóòì ûí ¿éë ÿðäëûã õàðóóëñàí áàðèì òàò êèí î õèéñýí áà î äî î ãî î ð çàñâàðëàõ ø àòàí äàà ÿâæ áàéí à. Ò¿¿í ä Õàëèì àã÷óóäòàé äî òí î õàðèëöàõ áàñ í ýãýí ó÷èð ø àëòãààí áèé ãýëöýí ý. Ó÷èð í ü ò¿¿í èé òºðñºí í óòàã Óýëñ òóñãààð òî ãòí î ëûí îî î áàéäëààð Õàëèì àãòàé òóí ºñòýé àæýý. Òýðýýð ýêî ëî ãèéí òàëààðõ ÒºñË¿¿äèéã õàðèóöñàí ÒÁÁ-ûí çàõèðàëë Î ëãà Î áãåí î âî àòàé õàì òðàí àæëëëàñàí áàéí à. Ëî í äî í ûí äî òî î ä áóóðàé ãàçàðò түшиглэсэн Spatialfields City Farm-ûí ì åí åæåð Õåëåí Ãóëëàí ä í ü ñàéí äóðõî í õàí ä í óòãèéí õ¿ì ¿¿ñèéãàì üòàäòàé õàðüöàõ áî ëî ì æ î ëãî õ, òýäãýýðèéí ì ýäëýãèéãí ýì ýãä¿¿ëýõ áî ëî ì æî ëãî äî ã Ò¿¿í èé õàì òðàã÷ áî ëî õ Çýðëýã Àì üòí û Òºâèéí çàõèðàëë Þ .Àðûëî â ººðèéí áºõí ¿ðæ¿¿ëýõ òºâäºº ì ºí èæëë ¿éë àæëëëàãàà ÿâóóëäàã

Ýöýñò í ü çóðàà÷ Àëèñî í Ì èëí åð Ãóëëàí ä Õàëèì àãèéí çàñãèéí ãàçàðò áºõí õàì ãààëëûã õàðèóöàí àæëëëàäàã Þ ðè Êàì èí î âòî é õàì òðàí àæëëëàõàòð áî ëñî í áºãºä õàì ãààëëûí ¿éë àæëëëàãàà Í ýãäñýí Âàí òóëñàä á¿ñèéí áî ëî í ¿í äýñí èé õýì æýýí ä õýðõýí çî õèî í áàéãóóëàõ òàë äýýð ñàí äë ñî ëèëöñî í. Í ýãäñýí âàí òóëñûí òºëºº ëºã÷èä Àðøàí Õ¿¿õäèéí ªðãºº, ßàøêóë, áî ëî í Êî ì ñî í î ëüñêèéí 10 æèëèéí ñóðàã÷èäòàé óóëçàæ ÿðèöæýý. Áàéãàëü î ð÷í û àñóóäëóóäûí òàëàòðõ õ¿¿õä¿¿äèéí ì ýäëýã òýäí èé ãàéõàëòàé î ëî ëò àì æëòóóä í ü ºëºº ëºã÷äèéí ñýòãýëèéã ì àø èõ ºäºëãºº. Õ¿¿õä¿¿ä ºº ðñäèéí ºã ñî¸ëî ð áàõàðõàæ Õàëèì àãèéí òàë õýýð áî ëî í ¸ñ çàí ø ëûã õàéðëàí õàì ãààëæ ¿¿í èéã èðýýä¿éä õýâýýð í ü õàãàëæ ¿ëäýýõ ýðì ýëçýëòýé áàéãàãàà èëýðõèéëæáàéâ.

Ý.Æ..Ì èëí ýð-Õóëëàí ä, Ëî í äî í ãèéí Èì ï åðèàë Êî ëëåæ, e.j.milner-gulland@imperial.ac.uk

Редакцийн зөвлөл. Хятад: Доктор А.Канг, WCS-ын Хятад дахь салбар **(ygling@online.sh.cn)**; Êàçàõñòàí : Ï ðî ô åñîî ð À.Áåêåí î â, äî êòî ð Ëó.À.Ãðà÷åâ, Àì üòàí ñóäëàëûí õ¿ðýýëýí **(teriî @nursat.kz)**; Ì î íãë: äî êòî ð Á.Ëõàãâàñ¿ðýí , Äî êòî ð Ë.Àì ãàëàí , Áèî ëî ãèéí õ¿ðýýëýí **(ecolab@magicnet.mn)**, . Онон, WWF Mongolia, **(onon@wwf.mn)**; Î ðî ñ: Ï ðî ô åñîî ð Þ .Àðûëî â, Õàëèì àã óëñûí Çýðëýã àì üòí û ðº â, äî êòî ð À.À.Ëóù åêèí à, Ýâî ëþ öè áà ýéî ëî ãèéí õ¿ðýýëýí **(mab.ru@rel-com.ru)**; Òóðêì åí ñòàí : Äî êòî ð Ä.Ñàì àðì óðàäî â, Öº ëèéí àì üòàí , óðãàì ëûí õ¿ðýýëýí **(desert@online.tm ; saparmura-dov@mail.ru)**; Óçáåêñòàí : Äî êòî ð Å.Áûêî âà, äî êòî ð À.Åñèí î â, Àì üòàí ñóäëàëûí õ¿ðýýëýí **(esip@tkt.uz)** ; Í ýãäñýí âàí òóëñ: Äî êòî ð Å.Æ.Ì èëí åð-Ãóëëàí ä, Ëî í äî í ûí ýçýí õààí ûí êî ëëåäæ **(e.j.milner-gulland@imperial.ac.uk)**.

Áºõí ãèéí òàëààðõ ì ýäýý, ì àòåðèàëûã 6 õýë äýýð õ¿ëýýí âàí à. Ì ýäýý, ì àòåðèàëóóäàà **esip@tkt.uz** õàÿãààð èëãýýõ ýñâýë ðåäàêöèéí çºâëºëèéí ãæø ¿¿äèéí õàÿãààð õàí äàæáî ëí î . Áèä æèëä õî ¸ ð äóãààð ãàðãàí à.

Õýâëýãäñýí íèéòëýë¿¿äèéã **http://saigak.biodiversity.ru/publication.html** þì óó **www.iccs.org.uk/saiganews.html** хаягуудаар нэвтрэн орж pdf файл хэлбэрээр авах ба хэвлэлийн эхийн хуулбарыг Англи, Орос, Хятад, Монгол, Казах, Óçáåêõýð äýýð àâ÷ áî ëí î .

Сэтгүүлийг санхүүжүүлсэн:

with additional support from:

Áàãèéí á¿ðýëäýõ¿¿í ×¸ðí ûå Çåì ëè Áèî ñô åð í ºº ö ãàçàðò çî ÷ëî õ áî ëî ì æî ëäñîí áà òýí ä ÿí çàãàëæáóé áºõºí ãèéí ñ¿ðýãòýé òààðàëäàæ í àð æàðãàõ ¿åýð õÿëãàí à äóí ä ÿí çàãàà äóóäàí ì ºº ð÷ áóé áºõºí ãèéí äóó ì àðòàõûí àðãàã¿é áàéëàà. Òýäýí ä áàñ Î ðî ñûí Ñòåï íî é íºº ö ãàçðààð àÿëàõ áî ëî ì æî ëäñîí áºãºä ýí ä òýäí èéã Àí î òî ëèé Õëóäí åå áî ëî í òà¿í èé áàã õ¿éýýí àâ÷ äàéëñàí ºäèéã¿é ýí ýõ¿¿ãàéõàì ø èãòãàçõûí î í öëî ãç¿éëñáî ëî õá¿ðãýä, áºõºí, áî ëî í ãñàæáóé àðòåçèàí õóäàãçýðãèéã¿ç¿¿ëñýí. Òà¿í èé ãî ë çî ðèëòóóäûí íýãáî ë Í ºº ö ãàçàðò áàéãàëèéí àÿëàëææóóë÷ëàëæ õºãæ¿¿ëýõ ÿâäàëæ áºãºä ýí ý í ü áºõºí òàì ãàëèàõàä í ýã ÷óõàëæ ò¿ëõýö áî ëí î. Áºõºí ¿ðæ¿¿ëýõ òºâèéí ºº ð í ýãî í öëî ò ç¿éëæ áî ë ýðò áî ññî í õ¿ì ¿¿ñ áºõºí ãèéí î î í ûãî éðõî í î ñ àæãèàõ áî ëî ì æþ ì. Õàðèó àéë÷ëàëûí ¿åýð Î ëüãà Óýëñýä áàéðëàõ Åâðî ï ûí Õî ëáî î í î ñ ñàí õ¿¿æëòòýé áàéãóóëëàãàä çî ÷ëëñî í áà ýí ýõ¿¿ ñàí àà÷ëàãà í ü Åâðî ï ûí áàãà ÿñòí óóäûí õýë, ¸ñ çàí ø ëûã äýì æèæàæëëàäàã Þ ðèé Àðûëî â Ñèòè Ôàðì -ä àæëëàäàã ñàéí äóðûí õàí áî ëî í Èññèêñ Âàéëäëàéô Òðàñò íºº ö ãàçàðò çî ÷ëî õ ¿åýðýý èëòãýë òàâüñàí áà õàðèí Þ ðèé Êàì èí î â Ñóññýêñ íóòãéã õàì ãàëèàõààð àæëëäàãà ñàéí äóðûí õàí áî ëî í ô åðì åð¿¿äòýé óóëçñàí. Í ýãäñýí Âàí ò óëñàä áàéãàëü õàì ãàëëûã õ¿¿õä¿¿äýä áàãà í àñí ààñ í ü ýõëýí çàääàã áî ëî õûã òºëººëºã÷ëä öî õî í òýì äýãæýñýí áºãºä äýëàëûí ºº ð í ýãòýì äýãæ¿¿ø òýé ç¿éë áî ë Î ëüãà Áºõºí Õàì ãàëèàõ Í èéãýì ëýãýýñ çàðëäàãà æàæãòºñëºº ñóóðóóëèéí õ¿¿õä¿¿äýä çî ðèóëñàí áºõºí ãèéí òóõàé í î ì õýâëýõ ñàí õ¿¿æèëò àâàõààð áî ëñî í ÿãäàëæ þì.

Í ýãäñýí âàí ò óëñûí áàéãàëü õàì ãàëëûí ñàéí äóðûí õî û õàì ãàëëûí ¿éë àæèëëàãààí û òóðø ëàãû ãáëä ì ºí Õàëëì àãò î ðî í í óòãèéí ò¿âø èí ä í ýâòð¿¿ëýõýýð çî ðüæáàéí à.

Ýí ýõ¿¿ àÿëäàëí èéòòºëºº ëºã÷äº ä õ¿÷òýé, ñàéõàí äóðñàì æóóäûã¿ëäýýñýí áà õî ¸ðî ðî í î í àéðñàãõàì òûí àæèëëàãàà, Õàëëì àãèéí ¸ñçàí ø èë áî ëî í áºõºí ãºðººñèéãõàì ãàëèàõûí òóëä õàì òðàí àæèëëàõ èðýýä¿é ºº ä õ¿÷òýé ò¿ëõýö áî ëëî î.

Øèí ýì ýäýý

Î ëî í óëñ áî ëî í î ðî í í óòàãò

Áºõºí õàì ãàëèàõ õî ëáî î í û Óäèðäàõ çºâëºëèéí õºí Òàø êåí ò ýä áî ëñî í óóëçàëò û í ¿åýð (äýýä ò àëä). Ì ºí ò ýä Æÿéðàí û ýêî ò ºâä çî ÷èëñî í þì (äî î ä ò àëä). Çóðàèéã Àëåêñàí äð Åñèï î â

Áºõºí õàì ãàëèàõ í èéãýì ëýãèéí óäèðäàõ çºâëºëèéí àí õäóãààð óóëçàëò

Áºõºí õàì ãàëèàõ í èéãýì ëýãèéí ò¿¿õýí ¿éë ÿâäàëæ áî ëî õ óäèðäàõ çºâëºëèéí àí õäóãààð óóëçàëò 2007 î í û 9 ñàðûí 12, 13 í ä áî ëæ Óçáåêèñòàí, Êàçàõñòàí, Î ðî ñ, Ì î í ãî ë, Òóðêì åí èñòàí, áî ëî í Èõ Áðèòàí û òºëººëºã÷ëä î ðî ëöëî î. Óãõóóëçàëò Òàø êåí ò äàõü Óçáåêèñòàí û Ø èí æèýõ Óõàí í Àêàäåì èéí Àì üòàí Ñóäëäàëûí Õ¿ðýýëýí ä áî ëñî í áà Åëåí à Áûñîí âà, Àëåêñàí äð Åñèï î â í àð èäýâõ ñàí àà÷ëàãàòàé çî ðèî í áàéãóóëàñàí. Óóëçàëòûí ¿åýð Í èéãýì ëýãèéí 2008-2010 î í û ñòðàòåãè òºëºâëºãõýëëöýí áàòàëñàí òºäèéã¿é жижиг тэтгэлэгийн уралдааныг дүгнэв. Үүнээс гадна Бөхөн Хамгааллын талаарх CMS-û í Õàðèëöàí Î éëãî ëöëûí Ñàí àì æÁè÷èãò Î ÕÓ-û í òàë ãàðûí ¿ñýã çóðàõûã ò¿ðãýâ÷ëýõ çýðýãî ëî í òî í û øèéâýð ãàðãàæýý. Øèéâýð¿¿äèéã á¿ðýí ýðõýýð í ü ÁÕÍ -èéí www.saiga-conservation.com âýá õóóäàñí ààñ ¿çýõ áî ëî ì æòî é. Áèäí èé õýëÿëöñýí ñòðàòåãè òºëºâëºãõýëºã÷ëä í ýã÷óõàë àñóóäàë áî ë í èéãýì ëýãèéí ñàëáàðûã ãî òî í í óòàãò òóõàéëáàë Õàëèì àã áî ëî í Óçáåêèñòàí ä áàéãóóëàõûã òóðø èæ ¿çýõýýð áî ëñî í áà Óäèðäàõ Çºâëºëèéí Ãèø ¿¿ä äàðààãèéí óóëçàëòû í ¿åýð àæûí ¿ð ä¿í ã òàéëàãî àõ ¿¿ðýãòýé. Óóëçàëòû í 2 äàõü ºäºð Óçáåêèñòàí û çàñãèéí ãàçàð, ýðäýí ø èí æèëãýýí èé õ¿ðýýëýí ã¿¿ä áî ëî í ÒÁÁ-òàé ãàì òðàí õýðýãæ¿¿ëæáóé áºõºí ãàì ãàëèëûí òàëààð õýëýëö¿¿ëýãõèéñýí þì. Óäèðäàõ Çºâëºëèéí Ãèø ¿¿ä ºº ðñäèéí î ðî í ä áºõºí ãàì ãàëèäëä ÷èãýýñýí ¿éë àæèëëàãàà ÿóóóëàõ ¿¿ðýã ài ëàëò àâñàí ä òºëººëºã÷ëä ñýòãýë ãàí ãàëóóí áàéâ. Ì ºí áºõºí ãàì ãàëèëûí èðýýä¿éí ñòðàòåãè òºëºâëºãõýõ ¿åýð òºëººëºã÷ëä ýí ý òàëèààð ºðãºí ì ÿäèýãðýé áî ëî õ í ü ãàðàãäëèàà. Óçáåêèñòàí áºõºí ãàì ãàëèëûí òàëä äýýð î ëî í ñî ðèëòî é òóëãàð÷ áàéãàà áî ëî â÷ óã óóëçàëò ÿäãýýð ñî ðèëòóóäûã äàâàí ãàðàõàä ÷èãýýñýí áí õî û ÷óõàëä äëõî àà õèéñýí.

Óóëçàëòû í äàðàà í èéãýì ëýãèéí ãèø ¿¿ä Áóõàðà äàõü õàð ñ¿¿ëòèé *(Gazella subgutturosa)* áî ëî í áóñää õî âî ð àì üòäû ããàðø óóëàí үржүүлж буй дэлхийд алдартай Ecocentre-ээр аялсан юм. Удирдах Зөвлөлийн гишүүд 2009 онд Москвад дахин хуралдахаар òºëºâëºæ áàéãàà áºãºä ýí ý í ü Î ëî í óëñûí àãí óóõç¿é÷äëéí õî ëáî î í û ýýëæèëò óóëçàëòàé äàâõöàæ áàéí à. Ãýñýí õýäèé ÷ õýðýâ ñàí õ¿¿æëò î ëäâî ë ãèø ¿¿ä óðüä÷èëñàí óóçàëòû ã 2008 î í ä çî õèî í áàéãóóëí à.

Å.Æ. Ì èëí åð-Ãóëëàí ä. Äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëýë àâàõû ã õ¿ñâýë saigaconservationallience@yahoo.co.uk *ààð õî ëáî î áàðèí à óó!*

Çàëóóñóäëàà÷èä áºõºí ãèéí ñóäàëãààí û ¿ðä¿í ãÈòàëè óëñàä òàí èëöóóëàâ

2007 î í û 9 ñàðûí 21-26 í ä Èòàëè óëñûí Ñèåí à õî òî ä Åâðî ï ûí Õºõòºí Ñóäëàà÷äûí 5-ð Èõ Õóðàë áî ëëî î. Óãèõ õóðëûí çî ðèëãî í ü äýëõèé í èéòèéí õºõòºí ñóäëàà÷èä, ì ýðãýæèëòí ¿¿äèéãõàì òàä í ü í ýãòýõ ÿâäàëæ áàéñàí áºãºä òºëººëºã÷ëä ñ¿¿ëèéí ¿åèéí ñóäàëãààí û àæëûí ¿ð ä¿í ãñî ëèëöî í ýðäýì ø èí æèëãýýí èé õàðèëöàà õî ëáî î õî ÿâäàëæ áàéâ. Õóðàëä 500 ãàðóé төлөөлөгчид оролцсон бөгөөд Н.Арылова, А.Вознесенская нар “Saiga antelope in the NW Caspian Region: Studies, Protection, and Perspectives for Rehabilitation” сэдэвт өөрсдийн судалгааны ажлаараа илтгэл тавилаа. Уг илтгэлд Оросын бөхөн гөрөөсний óðò õóãàöààí û ñóäàëãààí û àæëûã ø ¿¿í, í ýðãýí î ðóóëæýý. Àí í à Ëóù åêèí à.

Äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëýë àâàõû ã õ¿ñâýë http//:www.euromammalcongress.org/ *õàÿãààð î ðí î óó.*

Áº õºí äàëàéí ÷àí àäàäà ÿâæ¿çýñãýëýí ä î ðî ëöî â

АНУ-ын Калифорни мужийн Сан Франциско мужид 2007 оны 10-р сарын 3-9 ны хооронд жил бүр зохиогддог WCN-ын үзэсгэлэн яармагт Бөхөн Хамгаалах Нийгэмлэг (БХН) оролцов. Зэрлэг Амьтан Хамгаалах Сүлжээ (WCN) нь АНУ-ын ТББ бөгөөд энэхүү äî ëî î õî í î ãèéí õºòºëäº ðèéã çî õèî í áàéãóóëñà. í . Ýí ýõ¿¿ ¿çýñãýëýí ÿàðì ãèéí çî ðèëãî í ü õàì ãàëûí àñóóäëóóäûí òàëààð õ¿ì ¿¿ñèéí ì ýäëýãèéã äýýø ë¿¿ëýí , ¿¿í ä çî ðèóëæõºðí æº áî ñãî õî ä î ðø èí î . Áº õºí Õàì ãàëàõõî Í èéãýì ëýãí ü áº õºí æºðººñºí ä учирч буй аюул заналыг үзэсгэлэнгийн үеэр олон түмэнд таниулаад зогссонгүй жинхэнэ утгаараа WCN-ын хамтрагч болсон.

Ç¿¿í ãàð òàëä Æýéí Ã¿¿äî ë Çýðëýãàì üòàí õàì ãàëàõõ ñ¿ëæýýí èé ¿çýñãýëýí ãèéí ¿åýð ñóðàã÷äûí õàì ò Áàðóóí òàëä òóñ ¿çýñãýëýí ãèéí ¿åýð Áº õºí õàì ãàëàõõ õî ëáî î í û õýñýã Çóðæèéã Ì àðòèí Âàðãî í

WCN-нь гол төлөв шинээр байгуулагдсан ÁÕÍ ì ýòèéí ñàí õ¿¿æëò áàãàòàé ÒÁÁ-óóäûã äº í æº æáàéãóóëàãàòàà áóé ø èéäâýðëýõ ÷óõäë ¿åä í ü äýì æèæòóñàëäàã¯çýñãýëýí ä î õî ëöñî í í èéò õ¿ì ¿¿ñ áóþ ó ø èí ýõýí áàéãóóëàãàñàí ×èòàãèéí áàéãàëü õàì ãàëàõ ñàí , Çàáí õàì ãàëàë, Öî î õî ð èðâýñ õàì ãàëàë áî ëî í áóñàä ÒÁÁ-óóäûí òºëººëºä äî ëî î õî í í ãèéí ýð÷èì òýé ñóðãàëò ÿâóóëñàí . Ýí ý äî ëî î õî í í ã áèå áèåí ýýñýý ñóðàëöñàí , ¿ð ºæºæòýé õýëýëö¿¿ëãýýð ä¿¿ðýí áî ëæºí æºðëºº . Óãî ëî í óëñûí ¿çýñãýëýí ãèéí õºòºëáºòòî ëî í í èéòèéí ºäºð áàãòàæ áàéãàà áºæºä Æåéí Ã¿¿äàë áî ëî í áóñàä î õî ëöî ã÷ áàéãóóëëàãóóä ýí ý ¿åýð èëòàýë òàâüñàí .

Áº õºí Õàì ãàëàõõÍ èéãýì ëýãèéí òºëººëºë áî ëî õ Åëåí à Áûêî âà, Àëåí Ê¿¿ë í àð ýí ýõ¿¿ ¿çýñãýëýí ä èëòãýë òàâèâ. Ýí ý ¿çýñãýëýí ä çî ÷èëñî í õ¿ì ¿¿ñ çàðèì î í öëî ã àì üòàä, òýäãýýðèéí àì üäðäëûí õýâ ì àÿã òî î òî ëãî é í ü õî âî ðäî æ áóé ø àëòãààí , ì º í äýýðõ àì üòäûí àì üäàð÷ áóé ãàçàð í óòãèéí çàí çàí ø èë, õ¿í àðäûí òàëààð òî äî ðõî é ì ýäëýãòýé áî ëëî î . Áº õºí òàðõñàí óëñ î ðí óóäûí ãàð óðëàë áî ëî õ Áóõàðûí ãààðàí ýäëýë, Ñàì àðêàí äûí òî ðãî , Êàðàêàëï àêèéí õàòàì àëóóä ¿çýñãýëýí ãèéí ¿åýð èõ õýì æýýãýýð çàðàãàñàí áà ì º í ÁÕÍ -èéí î ëî í í èéòèéí ì ýäëýãèéã äýýø ë¿¿ëýõ õºòºëáºðèéí í ýã õýñýã áî ëî õ Õàëèì àã áî ëî í Óçáåêñòàí û 10 æèëèéí ñóðàã÷äûí çóðñàí çóðàã áî ëî í õàòàì àëóóä ì º í çàðàãàñàí . Ýí ýõ¿¿ õóäàëëààí ààñ î ëñî í î ðèî ãî áº õºí õàì ãàëàëä çî ðèóëàãàí à. ÁÕÍ -èéí õóâüä óã ¿çýñãýëýí í ü õºðºí æº áî ñãî ñî í , ì º í äýëõèé äýýðõ í ¿¿äýëëýäýã õàì ãèéí ñýòãýë òàòàì ç¿éé¿¿äèéí í ýã áî ëî õ áº õºí ãèéí òî î òî ëãî éí î ãõî ì áóóðàëòûí òàëààð õ¿ì ¿¿ñèéí ì ýäëýãèéã äýýø ë¿¿ëñýí çýðýã àì æèëààð ä¿¿ðýí áî ëæºí æºðëºº . ¯çýñãýëýí ãèéí äàðàà áº õºí ãèéí ä¿ðñòýé çºº ëºí òî ãëî î ì áàðüñàí î ëî í õ¿ì ¿¿ñ ÿæáàéëàà. Åâðàçèéí ýðòí èé æºðººñ áî ëî õ áº õºí í ü òýäí èéãàì ãàëàõàä áýëýí áóé ø èí ý í àéçàà äàëàéí ÷àí äàäàñ î ëæàâèàà.

Åëåí à Áûêî âà, Àëåí Ê¿¿ë. Äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëýë î ëæàâàõ áî ëî í áº õºí ãèéí çºº ëºí ò î ãëî î ì õóäàëäàæ àâàõû ã õ¿ñâýë saigaconservationalliance@yahoo.co.uk *õàÿãààð õî ëáî î áàðèí à óó!*

Àì üòàí , óðãàì ëûí î ëî í óëñûí áàéãóóëëàãà (FFI) áº õºí õàì ãàëàëûí òº ëºº - FFI-èéí Åâðàçèéí õº òº ëáº ðèéí á¿ñèéí óóëçàëò

FFI-ын Евразийн хөтөлбөрийн Бүсийн 2 дахь уулзалт ”Соёл ба Хамгаалал” нэртэйгээр 10-р сарын 28-наас 11 сарын 2 хүртэлх хугацаанд Уэлсийн Сновдониа байгалийн цогцолборт газарт болж өнгөрлөө. FFI-ийн õàì òðàã÷ áàéãóóëëàãóóä áî ëî õ Õî ðààò Ã¿ðæ Êàçàõñòàí , Êèðãèçñòàí , Ï î ðòóãàëü, Òàæèêèñòàí , áî ëî í Óçáåêèñòàí çýðýã óëñóóä óã óóëçàëòàí ä î ðî ëöëëî î . Óóëçàëòûí ¿åýð õàì òðàã÷ áàéãóóëëàãóóä ºº ðñäèéí òóðø ëàãààñàà ñî ëëëöî í èðýýä¿éä õèéõ ¿éë àæëëëàãààí ûõàà òº ëº âëº æº ããàðãàñàí þì .

Î ðî ëöî ã÷èä Ñí î âàî í èà áàéãàëèéí öî ãõî ëáî ðò ãàçàð äàõü öº ì èéí ýð÷èì õ¿÷í èé áàéãóóëàì æèä çî ÷ëî õ ¿åýð. Çóðãèéã Åëåí à Áûêî âà

Õ¿í áî ëî í áàéãàëèéí õî î ðî í äûí õàðèëöààã õýðõýí ñàéæóóëàõ, áèî ëî ãèéí î ëî í áàéäàëä ó÷ðóóëæáóé õ¿í èé ø óóä áî ëî í ø óóä áóñí º ëºº ãáàãàñãàõ òàëààð òýä óóëçàëòûí ¿åýð õýëýëö¿¿ëýãõèéñýí áàéí à. Õóðàëä î ðî ëöî ã÷èä Ñí î âàî í èà áàéãàëèéí öî ãõî ëáî ðõýðýæ¿¿ëæáóé òî ãâî ðòî é ì åí åæ åí öòí à ðãà áàðëöàé òàí ëööñàí . ÁÕÕ èéì ýðõ¿¿ òº ðèéí óóëçàëòàí ä àí õ óààà î ðî ëöñî í áàéí à. Óóëçàëòûí ¿åýð Óçáåêñòàí ä õýðýæ¿¿ëæáóé áº õºí õàì ãàëàëûí àæûí òàëààð ëöàãýë òàâüñàí áº æºä èëòãýëèéí äàðàà ºº ðñäèéí ¿éë àæëëëàãààí û ñòðàòåãè òº ëº âëº æº , õýòèéí òº ëº â, èðýýä¿éí õàì òûí àæëëëàãààí û òàëààð ÿðèëöñàí . FFI-нь нийгэмлэгийн гишүүд болон БХХ-ийн зорилгыг дэмжин ажиллаж буйг äóðäàõàä òààòàé áàéí à. Ýí ýõ¿¿ î ëî í óëñûí áàéãóóëëàãûí òóñëàì æòàéãààð Óçáåêñòàí óëñûí Óñòüþðòûí áº õºí ãèéí ï î ï óëÿòèéí ì î í èòî ðèî ã ñóäàëãààã нутгийн оролцоотой хийж байна (дэлгэрэнгүй мэдээлэл “Бөхөнгийн мэдээ” №5-д бий). Энэхүү бөхөн хамгаалах нь төсөл нь FFI-ийн санхүүжүүлж буй àí õí û òº ñºë áèø þì . 2004 î í ä Óçáåêñòàí û áº õºí ãèéí ï î ï óëÿòèéí òî î òî ëãî éí áóóðàëòàí ä í º ëºº ëæ áóé í èéãýì ÿàèéí çàñãèéí äàëä õ¿÷èí ç¿éëèéí ýñðýã төслийг хэрэгжүүлсэн билээ ((дэлгэрэнгүй мэдээлэл “Бөхөнгийн мэдээ” №1-д áèé). Ì º í 2004-2006 î í óóäàä Êàçàõñòàí óëñûí Óñòüþðòàä î ðèî ãûí í ýì ýëò ýõ ¿¿ñâýð áèé áî ëãî õ òº ñºë õýðýãæ¿¿ëñýí þì . Åëåí à Áèêî âà.

Äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëýë àâàõû ã õ¿ñâýë http://www.fauna-flora.org/eurasia.php *õàÿãààð î ðí î óó!*

Öì ºâñºí òýæýýëòí èéãõàì ãàëàõ ñàí ãèéí óóëçàëò äýýð áºõºí ãèéí àñóóäàë õýëöýãäýâ

Том өвсөн тэжээлтнийг хамгаалах сан (LHF)-гийн ээлжит уулзалт 2007 оны 10 сарын 3-8-ны хооронд Украйн улсын Львов õîõîä áîëîâ. Ýí ýõ¿¿ óóëçàëòàí ä Áåëüãè, Èò Áðèòàí è, Ãåðì àí, Êàíàà, Ì î íãî ë, Í åäåðëàí ä, Ï î ëüø, Î ðî ñ, áî ëî í Àì åðèêèéí судлаачид оролцов. Хурлын үеэр LHF өөрсдийн үйл ажиллагаагаа танилцуулсан төдийгүй зарим зүйл амьтад, тухайлбал Áóõàðà áóãà, õàð ñ¿¿ëòèé, õóëàí àäóó, òàõü àäóó çýðýãàì üòàä äýýð õýðýãæ¿¿ëæ áóé òºñë¿¿äèéí òàéëàí ãòàí èëöóóëñàí áàéí à. Äýëõèéí áàéãàëü õàì ãàëàõ ñàí áîëî í Ôðàí êô óðòû í Àì üòàí Ñóóäëàëû í Í èéãýì ëýãýýñ Êàçàõñòàí û Áåòï àê-Äåëàä õýðýãæ¿¿ëæ буй төсөл, мөн FFI (Fauna and Flora International) байгууллагаас Устьюртын тэгш өндөрлөгийн Узбекийн хэсэгт хэрэгжүүлэх îðîí íóòãèéí èðãýäòýé õàì òðàí àæèëëàõ òºñºë çýðýãáºõí õàì ãàëàõ òºñë¿¿äýä ãë àí õààðëàà õàí äóóëëàà. Ì ºí ÁÕÕ-èéí ãèø¿¿ä Êàçàõñòàí, Î ðî ñ, Óçáåêñòàí óëñóóäûí áºõí ãèéí ºí ºº ãèéí áàéäëûí òàëààð èëòãýë òàâüæýý. À.Ëóù åêèí à ëèòãýëèéí õýý ¿åýð õ¿í á¿ðèéãí èéãýì ëýãèéí ¿ëë àæèëëàãààí ä íýãàýí îðæ, áºõí õàì ãàëàõàä ÷èãýýñýí Õàðèëòàí Î éëãî ëöëûí Ñàí àì æ Áè÷èãáîëî í ¯éé Àæèëëàãààí û òºëºâëºãºã õýðýãæ¿¿ëýõ òàë äýýð õàì òðàí àæèëëàõûã óðèàëñàí áºãºä Õ.Þ íãèóñ Äýëõèéí áàéãàëü õàì ãàëàõ ñàí ãàñ Ì î íãî ë óëñàä õýðýãæ¿¿ëæ ýõëýýä áóé íóòãèéí èðãýäýä ò¿øèãèýñýí áºõí õàì ãàëàõ òºñëèéí òàëàòà òàí èëöóóëëàà.

Àí í à Ëóù åêèí à. Ýí ýõ¿¿ ñàí ãèéí òàëàòð äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëýë àâàõûã õ¿ñâýë http://www.largeherbivore.org *õàÿãààò îðí î óó!*

Í î âî ñèáèðñêîõî ä áîëñîí óóëçàëòàòð áºõí ãèéí ýâðèéí õóóëü áóñ õóäàëäààí ä õÿí àëò òàâèõ àñóóäëûã îðîí öàãëàí éëîí õýëýëöýâ

Байгаль орчны байгууллагуудын төлөөлөгчид, гаалийн ажилчид, Орос, Казахстан, болон Монгол улсын CITES-ын удирдлага болон албан тушаалтнууд оролцсон “Алтай Саяны бүс нутагт CITES-ын конвенцийн хэрэгжилт дэх олон улсын хамтын ажиллагаа” сэдэвт 3 өдрийн уулзалт Новосибириск хотод 12 сарын 2-7 нд болж өнгөрлөө. Уг уулзалтыг Сибирийн Экологийн Òºâîëîí óéñûí ÒÁÁ, Êàçàõñòàíû (Àëì àòà) Áèëëîãèéí îëîí ÿí ç áàéäëûã õàì ãàëàõ íèéãýì ëýã. Äýëõèéí áàéãàëü õàì ãàëàõ ñàí ãèéí Ì î íãî ë (Óëààí áààòàð) äàõü õºòºëáºðèéí ãàçàð çî õèî íáàéõóóëñàí áºãºä àì üòàí, óðãàì ëû íàéì ãèéí õóóëü áóñ õóäàëäààí û àñóóäëûã äàâ÷ õýëýëöñýí þì.

Энэхүү уулзалт нь UNDP-гийн “Алтай Саяны бүс нутгийн Оросын талын биологийн олон янз байдлын хамгаалал” төслийн нэг õýñýã áºãºä èéì ýðõ¿¿ òºñëèéãì ºí Êàçàõñòàí óéñàä õýðýãæ¿¿äýã Ñèáèðèéí ãàëèéí óäèðäàõ ãàçàð ì ºí óóëçàëòàí ä ÷óõàë õóâü íýì ýð î ðóóëëàà.

Õëë äàì í àñàí õàì òûí àæëëàãààí û òàëààð õýëýëöýæ áàéõàä. Çóðãèéã Ëèèà Ñì åëàí ñêè

CITES-ын хэрэгцээ, шаардлагыг хэрэгжүүлэхэд засгийн газрын агентлаг, ñóäàëäààí û õ¿ðýýëýí ã¿¿äèéã òàòàí î ðî ëöóóëàõ, ì ºí õºðø î ðí óóäûí õàì òûí àæëëäàãàà ñàéæðóóëàõûí òóëä çýðãýëäýý î ðí óóäûí ãàëèóäûí õî î ðî í ä õî ëäî î òî ãõî î õî ä óã óóëçàëòûí ãë çî ðèëãî î ðøèî. Ì ºí óóëçàëòûí ¿åýð ºì í º í ü áàòàëãààæóóëñàí çàñãàéí ãàçàð áî ëî í õýëöýñ õî î ðî í äûí ãýðýý, ï ðî ðî êî ëóóäûí õàðèëöàà õî ëäî î ã õºæ¿¿ëýõýä ãë àí õàäàëàà õàí äóóëëàà. Áºõí ì ýòèéí çàðèì õî âî ð àì üòàûí õèë äàì í àñàí õóóëü áóñ õóäàëäààãõýí àõ òàëààð í àðèéí ÿðëëöñàí áºãºä áºõí ãèéí äýä ç¿éë áî ëî õ Ì î íãî ë áºõí çºâõí Ì î íãî ë î ðí û Àëòàé Ñî¸í û áóñ í óòàãò òàðõñàí áºãºä ýâðèéí òºëºº õ õóëãâé àí ýí ý àì üòí ã ¿í äñýýð í ü óñòãàõàä õ¿ðýýä áàéí à. Õèë äàì í àñàí õóóëü áóñ õóäàëäààí ä õàì ãèéí èõýýð º ðòàº ãÅâõî ï èéí äýä ç¿éë Àëòàé Ñàÿí û ýêî áóñ í óòàãò òàðõàà¿é ÷ ýí ý á¿ñ í óòàãò áºõí ãèéí ýâðèéí î ëî í óëñûí õóäàëäààí ä õàì ãèéí èõýýð æýýãýýð ÿâàãäàãó÷ðààñ ýí ýõ¿¿ àñóóäëû ã õóðëûí ¿åýð î í öãî ëëî í àâ÷ õýëýëöýâ. Áºõí ãèéí ýâýð õóóëü áóñààð õèë ãàðãàõ ãýæ î ðî ëäñî í òî õèî ëäî ë ýí ý á¿ñ í óòàãò, òóõàéëáàëë Î ðî ñ-Êàçàõñòàí û õèë äýýð òî õèî ëäî æáàéñàí áàéí à.

Óóëçàëòàí ä î ðî ëöî ãîî ä Êàçàõñòàí, Î ðî ñ, Ì î íãî ë äàõü áºõí ãèéí ºí ºº ãèéí áàéäëûí òàëàòð ñî í èðõî ëòî é èëòãýë¿¿ä ñî í î ðóóëëàà. ¯¿í èéë äàðàà òýä ãóðâàí óéñûí ãàæëèéí àæëòí óóä áºõí õàì ãàæëäëä õýðõýí õóâüí ýì ýð î ðóóëàõ òóõàé ÿðèëöñàí þì. Ì ýäýýæ çºâõí áºõí ãàí õààðàààä çî ãîî õã¿é ºº ð çàðèì ç¿éëä òóëãàì äñàí àñóóäëàòð õýëýëöæýý.

Õóóëü áóñ õóäàëäààí û çº ð÷èë èëð¿¿éýëòèéãýð÷èì æ¿¿ëýõèéí òóëä ãàæëèéí ì ýðãýæèëòí ¿¿äýä ñóðãàëòÿâóóëæòýäí èé ÷àäâàðèéã ñàéæðóóëàõ õýðýðòýéã îî õî í òýì ëýãèýñýí.

Äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëýë àâàõûã õ¿ñâýë Ñèáðèéí Ýêî ëî ãèéí Òºâèéí Èëüÿ Ñì åëèàí ñêèÿ, Åëêèðà Í èêî ëèí êà í àðò àé õî ëäî ãäî í î óó ilya@ecoclub.nsu.ru

Óñòþðòû í çýðëýãàì üòàí õàì ãàëàë

Óçáåê óëñûí ØÓÀ-ûí Àì üòàí ñóäëàëûí õ¿ðýýëýí ãýýñ 7-ð ñàðûí äóí äóóð Ëóê Î éë êî ì ï àí èé äàëàéí ÷àí ää äàõü ñàëáàðûã õàðèóöñàí åðº í õèé çàõèðàë í î¸ í Âàãèò Äëåãî åðî â, äýä çàõèðàë í î¸ í Àçàò Øàì ñóàðî â í àð áî ëî í Óçáåêñòàí óëñ äàõü óã êî ì ï àí èé äëáàí ãàçàð ðóó çàõèäàë èëãýýñýí áàéí à. ¯¿í òýé òºñòýé çàõèäëûã Ãàçî ðî ì êî ì ï àí èé äàðãà í î¸ í Äëåêñåé Ì èëëåðò ì º í èëãýýñýí. Óã çàõèäàëä Óñòþðòû í òýãò º í äºõãò ÿâóóëæ áóé ãàçàð õºäëºèéí ñóäàëãàà, ãåî ëî ãèéí õàéõóóë, áàéãàëèéí õèé î ëáî õèî ëòû í º ëºº ãº ð óóõàéí á¿ñ í óòàèéí áèî ëî ãèéí áî ëî í ãàçàð ç¿éí î ëî í ÿí ç áàéäàë ýì çýãáî ëæáóóã ñàí àà çî âî èæ áàéãàà òàëààð äóðäæýý. Áºõí áî ë Óñòþðòû í ìàì üòí û àéì ãèéí ãî ò º ëºº ëº ÷ áºãºä òàë õýýðèéí ýêî ñèñòåì ä ÷óõàë ¿¿ðýã ã¿éöýòãýäýã Óã çàõèäàëä ýí ý á¿ñ í óòàãò ºñºí í ýì ýãäýæ áóé ãàçûí òî ñ áî ëî í áàéãàëèéí õèé î ëáî ðêî õ ¿éë àæèëëàãàà í ü èðýýä¿éä ìàì üäðàõ î ð÷í û ñ¿éðýë áî ëî í õóâààãààë, õóëãàéí àí, õèì èéí õî ðò áî äèñûí áî õèðäî ë, º ðñºí äàâõàðãà áî ëî í óðãàì ëàí í º ì º ðãäî ðî éòî õ çýðýã ñº ðºã í º ëºº ëë¿¿äèéã àâ÷èðí à õýì ýýí ñàí àà çî âæ áóéã ì º í äóðäæýý. Óã çàõèàí ä ãàçûí òî ñ áî ëî í áàéãàëèéí õèé î ëáî ðêî èòû í óëì ààñ ýí ýõ¿¿ õî ñã¿é á¿ñ í óòãèéí áàéãàëèéí òýí öàýðòò áàéäëûã àëäàãóóëæ áóé ñº ðºã í º ëºº ëëèéã áàãàñãàõàä äýýðõî êî ì ï àí èóäûí óäèðäëàõóóä øààðäëàãàòàé àðãà õýì æýýã àâàí óã á¿ñ í óòãèéí ãàçàð ç¿éí áî ëî í áèî ëî ãèéí î ëî í ÿí ç áàéäëûã àí ãàëàõàä ºº ðñäèéí ç¿ãýýñ ÷äààõ á¿õí ýý õèéõèéã óðèàëëàà.

Óñòüþ ðòûí áèî ëî ãèéí î ëî í ÿí ç áàéäëû ã õàì ãàäëàí ó÷èð÷ áî ëçî ø ã¿é ýðñäýë¿¿äèéã áàãàñãàõûí òóëä äàðààõ àëõì óóäû ã õèéõ õýðýãòýé.

- Àëèâàà òº ñëèéí õýðýãæèëòèéí á¿õèé ë ø àòàí ä õèéãäñýí áàéãàëü î ð÷í û í º ëºº ëëèéí ¿í ýëãýýí ¿¿äèéã î ëî í í èéòýä í ýýëòòýé áàéëãàõ (õº ðº í ãº î ðóóëàëòû ã çàðöóóëñàí áàéäàë, óðüä÷èëñàí ñóäàëãàà)
- Õàéãóóë ñóäàëãààí ä áàéãàëü î ð÷èí ä ýýëòýé òåõí î ëî ãèéã õýðýãæýõ
- Óñòüþ ðòûí òýãø º í äº ðëº ãò äýýðõ êî ì ï àí èóäû í èäýâõèòýé ¿ëë àæëëèàãàà ÿâóóëæ áóé í óòãèéí ýêî ñèñòåì èéí º í ºº ãèéí áàéäàëä áàéãàëü î ð÷í û õº í äëº í ãèéí àóäèò ø àëãàëò õèéõ
- Î ëáî ðëî ëòÿâóóëäàãêî ì ï àí èóäû í ¿ëë àæëëèàãààí û õ¿ðýýí ä Óñòüþ ðòûí áèî ëî ãèéí î ëî í ÿí ç áàéäëû ãõàì ãàäëàõ òº ëº âëº ãº º ã ãàðãàæ õýðýãæ¿¿ëýõ
- Óñòüþ ðòûí áèî ëî ãèéí î ëî í ÿí ç áàéäëû ã õàì ãàäëàõàä ÷èãëýãàñýí ñàí õ¿¿æëòû ã áèé áî ëãî õ àðãà õýì æýýí ¿¿äèéã çî õèî í áàéãóóëàõ
- Í óòãèéí î ðø èí ñóóã÷èä áî ëî í Óñòüþ ðòàä áàéãäëèéí õèé î ëáî ðëî äî ãêî ì ï àí èé àæëë÷äàä çî ðèóëñàí ýêî ëî ãèéí áî ëî âñðî ëû í õº òº ëáº ð¿¿äèéã õýðýãæ¿¿ëýõýä òóñëàì æ¿ç¿¿ëýõ
- Óñòüþ ðòûí òýãø º í äº ðëº ãò áàéðëàõ òî ñãî äî ä àì üäàð÷ áóé èðãýäèéã õóëãàéí àí õèéõýýñ óðüä÷èëàí ñýðãèéëýõ çî ðèëãî òî é í èéãî èéí õº òº ëáº ð¿¿äèéí õýðýãæëèòýí ä äýì æëýã ¿ç¿¿ëýõ çýðýã áî ëí î .

Äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëýë àâàõû ã õ¿ñâýë Åëåí à Áûêî âà, Àëåêñàí äð Åñèï î â esipov@sarkor.uz *áî ëî í Ðóñò àì Ì óðçàêàí î â* naraspashku@gmail.com *í àðò àé õî ëáî ãäî í î óó.*

Óçáåêèñòàí ä áî ëñî í áº õº í õàì ãàäëàõ óóëçàëò

“Узбекистан дахь Устюртын бөхөнгийн популяцийг хамгаалах үр ашигтай арга замууд” сэдэвт уулзалт 2007 оны 11-р сарын 23-í ä Óçáåêèñòàí óëñûí Í óêóñ õî òî ä áî ëæ º í ãº õëº º. Óã óóëçàëòàí ä Óçáåêèñòàí, Êàðàêàëï àê çýðýã Á¿ãä Í àéðàì äàõ óëñûí Áàéãäëü Òàì ãàäëàõ Õî ðî î, Áº õº í Õàì ãàäëàõ Õî ëáî î, Óçáåêèéí ØÓÀ-ûí Àì üòàí Ñóäëäëûí Õ¿ðýýëýí, Êàðàêàëï àê Óëñûí Èõ Сургууль, Узбекийн ШУА-ын Каракалпакийн салбарын Био-экологийн хүрээлэн, GEF/UNDP Тугай Төсөл, Бүгд Найрамдах Êàðàêàëï àê Óëñûí Ãàäëèéí Õî ðî î, Á¿ãä Í àéðàì äàõ Êàðàêàëï àê Óëñûí ßàì çýðýã áàéãóóëãóóäûí òº ëº º ëº ã÷èä áî ëî í õýâëýë мэдээллийнхэн оролцов. Энэхүү уулзалтыг WCN болон FFI олон байгууллагууд санхүүжүүлсэн байна. Уулзалтын үеэр Óçáåêèñòàí ûí áº õº í ãõàì ãàäëàõàä ÷èãëýãàñýí àðãà õýì æýý ¿¿ä áî ëî í áº õº í õàì ãàäëàõ ñàí àì æáè÷èãò ãàðûí ¿ñýã çóðàõ àí õí ûóóëçàëòûí ¿åýð òàëóóäûí õ¿ëýýí çº âø º º ðñº í äóí ä õóãäòàòàí û õº òº ëáº ðèéí òàëààð õýëýëöæýý (ÁÌ # 5). Ýí ýõ¿¿ óóëçàëòàí ä î ðî ëöî ãîî ä í ýãäñýí àðãà õýì æýý áî ëî í õóâèéí õýâø ëèéí õýí, àãåí òëàõóóäû í õî î ðî í äû í ÿðò óýëäàà õî ëáî î í ü ýåðýã ¿ð äàãàâàòóóäû ã àâ÷ðàõ áî ëí î õýì ýýí öî õî í òýì äýãëýñýí.

Õàëóóí ÿðèà (áàðóóí ãàð òàëààñ Ñ.Àòàì óðî â, Ï .Ðýéì î â, À.Ãðèãî ðèàí ö). Çóðãèéã Àëåêñàí äð Åñèï î â

Ì º í óóëçàëòàí ä î ðî ëöî ãîî ä Óçáåêèñòàí äàõõ Óñòüþ ðòûí áº õº í ãèéí ï î ï óëÿöèéí õàì ãàäëëû ã áýõæ¿¿ëýõýä ÷èãëýãäñýí î ëî í òî î í û ¿í ýòýé ñàí ààã ãàðãàæýý. ¯¿í ä:

- Óñòüþ ðòûí áº õº í ãèéí ï î ï óëÿöè, òº¿¿í èé àì üäðàõ î ð÷í û ã õàì ãàäëàõ õàì òàðñàí òº ëº âëº ãº º ã ñàéæðóóëàõ
- Êàçàõñòàí áî ëî í Óçáåêèñòàí óëñóóäû í çàñãèéí ãàçàð õî î ðî í äû í áº õº í õàì ãàäëàõ ãýðýýí ä ãàðû í ¿ñýã çóðàõ
- Áº õº í ã Á¿ãä Í àéðàì äàõ Óçáåêèñòàí óëñû í óëàí í î ì î í ä î ðóóëàõ
- Өнөөгийн “Сайгачий” нөөц газрын хамгаалалтын статусыг нэмэгдүүлэх
- Óñòüþ ðòûí áº õº í ãèéí ï î ï óëÿöèéí àãàðòû í òî î ëëî ãû ã æèë á¿ð ÿâóóëàõ
- Óçáåêèñòàí äàõüî äî î ãèéí áº õº í ¿ðæ¿¿ëýõ àðãà ç¿éã ñàéæðóóëàõ
- Óñòüþ ðòûí á¿ñ í óòàãò î ëáî ðëî ëò ÿâóóëæ áóé êî ì ï àí èóäû í õàì òû í
- àæëëèàãààãáýõæ¿¿ëýõ (ãî ë òº ëº â ãçûí òî ñáî ëî í áàéãæëèéí õèé î ëáî ðëî äî ã êî ì ï àí èóä)

Ýí ýõ¿¿ óóëçàëò û í ò º ãñãº ëä Á¿ãä Í àéðàì äàõ Óçáåêèñò àí áî ëî í Êàðàêàëï àê óëñóóäû í Áàéãàëü Õàì ãàäëàõ Õî ðî î í ü Áº õº í Õàì ãàäëàõ Õî ëáî î í ä í ýãäýõ õ¿ñýëò ýéãýý èëýðõèéëýñýí áàéí à. Óã óóëçàëò û í ø èéäâýðèéã SCA-èéí âåá ñàéò àä (www.saiga-conservation.com) *áàéðø óóëñàí áàéãàà. Äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëýë àâàõû ã õ¿ñâýë Åëåí à Áûêî âà áî ëî í Àëåêñàí äð Åñèï î â* esipov@sarkor.uz *í àðò àé õî ëáî ãäî í î óó.*

Ñóäàëãàòàí û áàãèéí õàí Àñàêý Àóäàí û í àì äî ð ãàçàð. Õî òî çóðãèéã Àëåêñàí äð Åñèï î â

ª ì í º ä Óñòþ ðòûí õýýðèéí ñóäàëãàà

Долдугаар сарын сүүлээр бөхөн хамгаалах хээрийн судалгааны ажлыг WCN-ний äýì æëýãòýé Çî ëî ãèéí õ¿ðýýëýí áî ëî í Áº õº í õàì ãàäëàõ õî ëáî î ª ì í º ä Óñòüþ ðòàä çî õèî í áàéãóóëàà.

Ñóäàëãàòàí û çî ðèëã í ü áº õº í ãèéí òàðõàëò, ñ¿ðãèéí á¿òöèéí òàëààð ì ýäýý öóãëóóëàõ ÿâäàë áàéâ. Óçáåêèñòàí û áàðóóí õî éí î áàéðëàõ õ¿í àì ì àø ñèéðýã öº ë Óñòüþ ðòûí òýãø òàë áº õº í ãèéí òàðõàö í óòàã áî ëäî ã áà ýí ý ï î ï óëÿöè í ü ãóðâàí î ðî û (Êàçàõñòàí, Óçáåêèñòàí, Òóðêì åí èñòàí) õèë äàì æèí í ¿¿äýëëýäýã áàéí à.

Ýðäýì òýã Óçáåêèñòàí äàõüî áº õº í ãèéí ï î ï óëÿöèéí óëèðëû í ¿¿äëèéã ñóóäàëæ õýä õýäýí òóñäàà á¿ëýãáóóéãààãòî ãõî î æýý. Ñóäàëãàòàí û áàãáí óòãèéí èðãýäòýé í ÿãò õàì òàí àæëëèàæ, ñóðãõóóëèéí õ¿¿õä¿¿äýä áî ëî í î ðî í óòãèéí àðä ò¿ì ýí ä áº õº í õàì ãàäëàõ òàëààð ì ýäýýëýë º ã÷ ñóðòàë÷èëãàà õèéñýí áàéí à.

Äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëýë àâàõû ã õ¿ñâýë Åëåñèï î â, Åëåí à Áûêî âà í àðò àé õî ëáî î áàðèí à óó. esipov@sarkor.uz

“Saiga of the saiga” ¿ðãýëæèëæáàéí à

Áàéãàëü äýýð á¿õ àì üä áèåò àì üäðàõ ýðõòýé. Àì üäðàëûí õóóëü çàðèì äàà õýòýðõèé õàòóóáàéäàã÷ õ¿í èé õàðãàñíø èð¿¿í çàí àâàèð¿¿í òýé õàðüöóóëàø ã¿é ø èð¿¿í . Ýí ý áîë òàë õýýð äýõ º í º º ãèéí àì üäðàëûí í èéòëýã ä¿ð çóðãààñ үүдэн гарсан үг. 2007 оны 9 сард фестивальд оролцогсод “Saiga of the saiga” ñýäýâò õ¿¿õýëäýéí êèí î ã¿çýæñî í èðõî â. Ø èì êèí òñòóäè 15 ì èí óò ¿ðãýëæëýõ уг хүүхэлдэйн киног бүтээсэн ба AniMaster, Беларусын “Анимаевка” болон Казахстаны Кино Чуулганы “The Beginnings of Shaken” студиуд хамтарч ажилласан. 2007 оны 10 сард AniMASTER студиэс “Хамтын бүтээл” ñýäýâò êèí î óðàëäààí û ã çàðëàñàí . Óãóðàëäààí û çî ðèëãî í ü àí õí û êèí î í ä ýõýëñýí ¿éë ÿâäëû ãäóóñãàõ ÿâäàë þ ì . Ýí ýõ¿¿ óðàëäààí ä òóõàéí àñóóäëû ã ñîí í èðõñîí í á¿õ á¿òýýë÷ õ¿ì ¿¿ñ î ðî ëöî õ áî ëî ì æòî é. Ýí ýõ¿¿ òº ñëèéí èâýýí òýòàýã÷ýýð Êàçàõñòàí û Õºäºº Àæ Àõóéí ßàì í û Î é áî ëî í Àí ãèéí Çº âëºë, “Seimar Social Fund” хандивийн сан, Германы Байгаль Хамгаалах Холбоо (NABU), болон AGIP KCO компаниуд ажиллаж байна. Бүтээлийг хүлээн àâàõ ýõñèéí õóãäàà 2008 î í û 1-ð ñàðû í 25. Óðàëäààí û ÿëàã÷ í ü “Saga of the Saiga-2” киноны санаа болон зохиолыг найруулах эрхтэй болох юм. Óãóðàëäààí û òàëààð äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëëèéã www.saiga.kz – ñàéòààñ àâ÷ áî ëí î .

Äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëýë àâàõû ã õ¿ñâýë AniMASTER ñò óäèéí çàõèðàë M.Çàðèì áåò î âò àé õî ëáî î áàðèí à óó zmaxut@mail.ru.

Òàéâàí ä èëãýýì æýýð ÿâóóëàõû ã çàâäñàí èõ õýì æýýí èé áº õº í ãèéí ýâýð èëð¿¿ëýí õóðàâ

The TRAFFIC International байгууллага нь 2007 оны 7 сард (TRAFFIC электрон сэтгүүлийн 2007 оны 2 дахь хэвлэлийн 21- р äóãàâðû í 81-ä http://www.traffic.org/content/991.pdf) Òàéâàí û Êååëóí ãáî î ì ôû í ãàèèéí àæèë÷ëä 680 ø èðõýãñî ðãî ãáº õº í ãèéí *Saiga tatarica* (CITES II) эврийг хураан авсан хэмээн мэдээллээ. Уг эврийг Гонконгоор дамжин Хятадаас ирсэн хөлөг онгоцны Õÿòàäû í óèàì æëàëò ýì ÷èëãýýí èé ýì í èé ÷èí ãýëýãò í óóñàí áàéí à. Ýäãýýðèéí ýâð¿¿äèéí í ýãýí ä í ü áóóí û ñôì çî î ëòî é áàéæýý.

Öóñàí ãàðòàé õóëãàéí àí ÷äû ãáàðèâ÷èëàâ

Êàçàõñòàí û î ðî í í óòãèéí Î éí ÀæÀõóé áî ëî í Àí Àãí óóðèéí õýëòñèéí õóëãàéí àí òàé òýì öýõ õº äº ëãº º í òáàãõýäýí æëëèéí òóðø í óòãèéí èðãýòýé õàì òðàí Âî ëãà-Óðàëû í áº õº í ï î ï óëÿòèéã õàì ãàææáàéí à. Ýí ý æëëèéí õóëãàéí àí ãèéí òàëààð àí õí û ì ýäýý 8-ð ñàðä èðñýí áº ãº º ä Çàí ãàëèí ñêèé ì óæèéí º ì í º ä õýñãèéí î ðø èí ñóóã÷ ì î òî òëêëî î ð áº õº í õº º í àãí àæýý. Òº¿¿í èéã ì ýäñýí òî ñãí í û î ðø èí ñóóã÷ õóóëü ñàõèóëàõ áàéãóóëëàãû í àæëë÷äàä í ýí äàðóé ì ýäýãäñýí áàéí à. Õóëãàéí àí ãèéí òàëààðõ º º ð í ýã ì ýäýý Êàçòàëî âñêèé ì óæàòàñ èðñýí áº ãº º ä õóëãàéí àí ÷äû ãçàì äàãóó òýýâðèéí õýðýãñýë ø àëãàõ öýã äýýð áº õº í ãèéí í èéò 6 õî ñ ýâýð, 18 êãí î éòî í ì àõ áî ëî í ãàëò çýâñãèéí õàì òàâ÷ ÿâàõää í ü ñàòóóëæýý. Óãõýðýãì º äàº í áàéöààëòû í ø àòàí äàä ÿâæáàéí à. Õóëãàéí àí ÷äû ãõàãàñ ñàÿ òåí ãýýð òî ðãî õ áº ãº º ä ø ¿¿õýýñ òýäí èé óí àãáóëñû í î ðëî ãî áî ëãî í î . Ýí ýõ¿¿ ì ýäýýëëèéã Ýêñðåññ-Ê ñýòã¿¿ëèéí 2007 î í û 11-ð ñàðû í 3-í û 203-ð (16351) äóãààðààñ àâàâ.

Óçáåê-Êàçàõèéí õèë äýýð áº õº í ãèéí ýâðèéã õóðààí àâàâ

Ãàëèéí áàéöàãà÷ áº õº í ãèéí õóðàããàñàí ýâýðèéí õàì ò Çóðãèéã Äëåêñàí äð Åñèï î â

2007 î í û 7-ð ñàðä Óçáåêèéí ãàëèéí àæèë÷ëä Êàçàõñòàí ðóó 15 áº õº í ãèéí õî ñ ýâýð õóóëü áóñààð ãàðãàõû ã çàâäñàí Óçáåêñòàí óëñû í èðãýí èéã õî ðüæ ñààòóóëëàà. Ýäãýýðèéí èõýí õè í ü í àñ ã¿éöñýí î î í û í ýâýð áàéñàí áàéí à. Äýýðõ ýâð¿¿äèéí áàéäëû ã õàðàõää èë ãàçàð óäààí õóãàöààí ä áàéëãàñàí í ü èëò áàéëàà. Áº õº í ãèéí òî î òî ëãî é î ãõî ì áóóð ÷ ø èí ý ýâðèéí î ëäî ö áàãàññàí ó÷ðààñ î äî î ãî ð õóó÷èí ýâýð öóãæóóëæ áàéí à. Á¿ãä Í àéðàì äàõ Óçáåêñòàí óëñû í õóóëèéí äàãóó ÿì àðâàà í ýã ãàçàð ¿õñýí àì üòàí þ ì óó ýñâýë òýäãýýð àì üòàû í áèåèéí àëü í ýã õýñýãòýé õàì ò áàðèãàñàí òî õèî ëäî ëä õóëãàéí àí õèéñýí ãýæ¿äýýã Áº õº í ãèéí ýâð¿¿äèéãõóðàæàâñàí áº ãº º ä õýðýãáàéöàëòû í ø àòàí äàä ÿâæáàéí à.

Äýëãýðýí ã¿é ì ýäýýëýë àâàõû ã õ¿ñâýë Ãåí í ääè Ãî í ÷àðî âò àé õî ëáî î áàðèí à óó envconf@uzsci.net.

Áª Õª Í ÃÈÉÍ Ì ÝÄÝÝ

Î ÕÓ: *Èçâåñò èÿ Êàëì èêèé. 2007 î í û 11 ñàðû í 24 (õóðàìí ãóé)*
Ýí ý çóóí û òº ãñãº ëä áº õº í óñòàæàëãà áî ëí î

Çýðëýã º âñ óðãàì ëóóä º äëº ã óðãàì ëààð ñîëèãäî â

Áº õº í ãº ðº º ñ í ü Êàñï èéí º ì í º õ ì óæèéí áàðóóí õî éä áóþ ó Õàëèì àãèéí èõýí õè õýñýãò òàðõñàí. 1997 î í î î ñ ýõëýí 270000 î ð÷èì òî î òî ëãî éòî é áàéñàí ýí ý àì ùòàí ¿ëýì æõýì æýýãýýð õî ðî ãàæýý. Óèì àòð 2001 î í ä áº õº í ãèéí òî î òî ëãî é º î í º õº º ñº º ì àø áàãà áóþ ó 17700 î ð÷èì ãýæ ãàðãàñàí áàéí à. Òî î òî ëãî é í ü èí ãýæ î ãîî ì áóóðàõ ø àëòãààí í ü þ ó âý? Áàéãàëèéí áî ëî í í èéãî èéí î ëî í õ¿÷èí ç¿éë¿¿ä ¿¿í ä õàì ààòàé õýì ýýí àí ãóóðûí ì ýðãýæëëòí ¿¿ä ¿çýæ áàéí à. Á¿ãà Í àéðàì äàõ Õàëèì àã óéñûí Ðî ññåëêî çí äàçî ðõí (Î ðî ñûí Õº äº º ÀæÀõóéí Õýí àëò) Àãí óóðûí Àì ùòàûí ÕýðýãëýýãÕýí àõ, Çî õèòóóëàõ, Õàì ãààëàõ Õýëòñèéí äàðãà Î ëüãà Áóêðååâà õýëýõäýý 1998-1999 î í óóàûí º âº ë áî ëñîí í çóäûí óëì ààñ áº õº í ãèéí òî î òî ëãî é ýðñ õî ðî ãàî í õº ðø çýðãýëäýý Äàãåñòàí óëñ ðóóí ¿¿äýëëýñýí ãýæ ¿çäýã Áýñýí õýäèé ÷ òóõàéí ãàçàð òèéì ÷ òààëàì æòàé áàéñàí ã¿é. Ó÷èð í ü ýí ýõ¿¿ óðò õóãàöààí û í ¿¿äëèéí ¿åýð èõýí õ àì ùòàä ýöýæ òóéëëààí ¿ñýí áàéí à. ¯¿í ýýñ ãàäí à òýä ì º í õóëãàéí àí ãèéí çî ëèî ñ áî ëñî í. Áèä ýõëýýä ýí ýõ¿¿ àì ùòí û òî î òî ëãî é î ãîî ì áóóðñàí ø àëòãààí í ü õóëãàéí àí ãýæ ¿çýæ áàéñàí. Ãýâ÷ º í º º ¿åä òî î òî ëãî é õî ì ñàî õ ãî ë ø àëòãààí í ü õóëãàéí àí áèø ãýäýãî ü òî äî ðõî é áî ëñî í áº æº ä õàðèí áèî ëî ãèéí ø àëòãààí û óèì ààñ áî äëæõî ðî ãàñî í áàéí à. Á¿õèé ë ç¿éëèéí àì ùòàû í õóâüä òî î òî ëãî é í ü º ñº æ áóóðàõ º º ðèéí ì º ÷ëº ãòýé áàéäàã Áº õº í ãèéí òî î òî ëãî é áóóðñàí ø àëòãààí í ü óã àì ùòí û ã òýòãýõ äààö õýòýðñýí òýé õî ëáî î òî é. 19-ð çóóí û ñ¿ë÷ 20-ð çóóí û ýõýí ¿åä ¿¿í òýé òº ñòýé òî î òî ëãî éí áóóðàëò òýì äýãëýããñýí áàéäàã Ãî ë ø àëòãààí í ü î äî î ãèéí õòî é äàëë àì üäðàõ î ð÷í û äî ðî éòî ë, õàõèð º âº ë, èäýø òýæýýëèéí õî ì ñäî ë áàéæýý. Àëèâàà àì ùòí û àì üäðàõ ÷ääâàð í ü èäýø òýæýýëèéí î ëäî ö, ãääààä õ¿÷èí ç¿éë, í º õº í ¿ðæèõ¿é çýðýã õ¿÷èí ç¿éë¿¿äýýñ õàì ààðí à. Èäýã òýæýýëèéí õ¿ðýëöýýã í ü ââ÷ ¿çýõýä áº õº í ãº ðº º ñí èé õóâüä òî î òî ëãî é í ü í ýì ýãäýõ áî ëî ì æì àø áàãà, òóõàéëáàë çýðëýã º âñ óðãàì ëû í ç¿éëèéí á¿ðýëäýõ¿¿í áº õº í ãèéí ï î ï óëýöèéã á¿õýëä í ü ýð¿¿ë áàéõàä õ¿ðýëöýõ¿éö ø èì òýæýýëýýð õàí ãàæ÷ääàõã¿é áàéí à. Ðî ññåëêî çí äàçî ðû í ýðäýì òàèéí õèéñýí ñóäàëãàãàãàð 1990 î í î î ñõî éø áº õº í ãèéí ÿí çàãàëàõ õóãàöàà º º ð÷ëº ãàñº í áî ëî õû ãõàðóóëæýý. Ýí äýýñ ¿çýõýä àì ùòàä óóð àì üñãàëûí º º ð÷ëº èòº í ä õàðèó ¿éëäýë ¿ç¿¿ëæáàéí à. 1998 î í ä áº õº í ãèéí ÿí çàãàëàëò õàì ãèéí î ðî é òýì äýãëýãäñýí áº ãº ä òóõàéí ¿åä 5-ð ñàðû í 15-28-í ä òº ëëº æ áàéæýý. ¯¿í èéã 1970 î í û õòî é õàðüóóëàõàä ÿí çàãàëàëò 4-ð ñàðû í ñ¿¿ë÷ýýñ 5-ð ñàðû í ýõýí õ¿ðòýëõ õóãàöààí ä òî õèî ñî í áàéí à. Ì ýäýýæõýâèéí áóñ öàãàãààðû í í º õöº º áàéäàë í ü áº õº í ä ÿì àð í ýãõýì æýýãýýð í º ëº º ëí º ãýäãèéã áèä ãýð÷èëí ý. Õ¿éòýí õàâàð, äóëààí º âº ë çýðýã ýäãýýð òåì ï åðàòóðû í ýðñ º º ð÷ëº ëò¿¿ä í ü áº õº í ãèéí ÿí çàãàí û ¿õýë õî ðî ãàî ëä ñºðãº º ð í º ëº º ëí º. Ñ¿¿ëèéí æèë¿¿äýä í ÿëõ ÿí çàãàí û ¿õýë õî ðî ãàî ë 5-23% áî ëæº ññº í áº ãº ä º í ãºñº í áº ãº ä º í ãºñº í 6 æèëèéí áàéäëààð äóí äæààð 13.9-%òàé áàéí à.

Áº õº í ãèéí ñ¿ðýãóñò öýãèéí î éðî ëöî î. Ñòåï í î é í º º ö ãàçàð. Çóðãèéã Àí í à Ëóø ÷åêí à

Õî¸ðõº ëò ÷î í í î

"Áº õº í ãèéí º í º º ãèéí áàéäàë òî ãòâî ðòî é áî ëî â÷ õ¿í ä í º õöº ëä áàéí à. Áº õº í ãèéí òî î òî ëãî é ñ¿¿ëèéí æèë¿¿äýä º ññº í ÷ ¿ã¿é áóóðñàí ÷ ¿ã¿é. Ãýñýí õýäèé ÷ º ì í º õ æèë¿¿äòýé õàðüöóóëàõàä í º õöº ë áàéäàë õàðüöàí ãóé тогтворжсон нь мэдээж юм" хэмээн Байгалийн Нөөц Түүнийг Хамгаалах Ãàçðû í î ðèî ã÷ äàðãà Þ ðè Êàì èí î â õýëèýý. ßàø êóë ä¿¿ðýãò î ðø èõ Çýðëýã Àì ùòí û Òº âèéí çàõèðàè Þ ðè Àðèëî âû í õýñýí ÷ëýí áº õº í ãèéí ÿí çàãàëàëò æèë á¿ð õýâèéí ÿâàãààæáàéãàà áº ãº ä ì º í ÿì àð í ýãýí º â÷èí òàõàë, áàéãàëèéí ãàì ø èã òî õèî ãî î ã¿é áàéõàä áº õº í ãèéí òî î òî ëãî é ÿäãàäàä º ñº õã¿é áàéí à âý. ª í ãº ðñº í çóí òàë õýýðèéí ò¿éì ðèéí óéì ààñ í èéò 30 áº õº í ¿õýæ õî ðî ãàñî í. Ãýñýí õýäèé ÷ ýí ýõ¿¿ õî ðî ãàî ë í ü í èéò áº õº í ãèéí ï î ï óëýöèéí õóâüä àâ÷ ¿çýõýä òèéì ÷ èõ áèø þ ì. Ì ãàäãã¿é áº õº í ãèéí òî î òî ëãî éí áóóðàëòàí ä ÷î í û ã áóðóóòãàõ óó? Òýãâýë áèä í àð ÿàãàää òèéì ÷ èõ áº õº í òàë õýýðòõ ðàðæ ÷ääàõã¿é áàéí à âý? ¯¿í èé ãî ë ø àëòãàí í ü õî ¸ðõº ëò ÷î í î áóþ ó õóëãàéí àí ÷ëä þ ì.

ßàø êóë äàõü êàô åä ñàÿõàí áº õº í ãèéí ì àõààð õî î ë õèéæáàéñàí òàëààð Þ ðè Êàì èí î â ì ýäýýëæáàéñàí. Õýãõýí æèëèéí º ì í º Ýëèñòàãèéí í ýãýí çàõ äýýð áº õº í ì àõ í ýã êã í ü 75 ðóáëèéí ¿í ýä õ¿ð÷ áàéñàí. Ýí ýõ¿¿ í ü ì ýäýýëèýë í ü ì ýðãýæèéí õýí ìèòû í áàéöààã÷äû í ñî í î òò õýäýí º äðèéí äàðàà õ¿ðñýí. Õóëãàéí àí ÷äû ãáàòèâ÷èëàõää ÿàãàää áî ëî ì æã¿é ãýæ Ýäãýýð áàðèâ÷èàãàñàí õóëãàéí àí ÷èä í ü õî ðû í ãàí ö ãýì òõýðýãòí ¿¿ä áèø õýì ýýí Î ëüãà Áóêðååâà º ã¿ëëýý. Áº õº í ãèéí ýâðèéãÕýöàäû í àí àãààõóõàí û ýì í èé í àéðèàãàí ä çî ðèóëàí àãí äàäàã áàéñàí áî ë ñ¿¿ëèéí æèë¿¿äýä ýí ý çàì ààð ì º í ãº î ëî õ áî ëî ì æã¿é áî ëñî í. Õýòàäû í çàõ çýýë áî ë áº õº í ãèéí ýâðèéí ãî ë õýðýãëýã÷ þ ì. Òýãâýë áº õº í ãçº âõº í ñî î ðòû í àãí óóðààð àãí àõ áî ëî ì æòî é ãýæ¿¿?

Þ óõèéõ ø ààðäëàãàò àé âý?

Ñàÿõí û ã õ¿ðòýë áº õº í õàì ãàäëàõ ýðõ ì ýäëèéã î ðî í í óòãèéí ò¿âø èí ä ø èëæ¿¿ëýõ àñóóäàë í ýýëòòýé õýâýýð áàéñàí. Ýäãýýð ¿¿ðãèéã 2007 î í û 1-ð ñàðû í 1-í ä Áàéãàëèéí Í º º òèéí Çº âèº ëä ø èëæ¿¿ëýí º ãº õèéã í àéäàí õ¿ëýýæ áàéñàí. Êàì èí î â òýì äýãëýõäýý ñàí õ¿¿æèëò ¿ëýì æõýì æýýãýýð áàãàñàõ ó÷ðààñ í º õöº ë áàéäàë óëàì ì óó áî ëí î õýì ýýæýý. Ãýâ÷ Î ëüãà Áóêðååâà áàéäàë èí ãýæ ýðãýí ý ãýäýãò èòãýõã¿é áàéãàà áà ó÷èð í ü áº õº í áî ë õî ëáî î í û óëñóóâû í õóâüä ÷óõàë à÷ õî ëáî ãàî ëòî é à ì ùòàí áº ãº ä õî âî ðãñî í áî ì ùòí û æàãñààëòàí ä áàãòñàí. Ì º í áº õº í í ü Î ðî ñû í Õî ëáî î í û Óëñû í õóóëèàð õàì ãàëäãàñàí áà òèéì ýýñ þ ó ÷º º ð÷ëº ãàº õã¿é. Ñ¿¿ëèéí ¿åèéí ñóäàëãààãààð î éðî ëöî î ãî î ð 18000-20000 òî î òî ëãî é áº õº í áàéãààãòî ãòî î æýý. Ýí ý àì ùòí û õàì ãàäëàë õàí ãàëòàé ò¿âø èí ä áàéãàà õýäèé ÷ òî î òî ëãî éí º ñº ëò àæèãèàãàòã¿é áàéí à. Ì ýðãýæèëòí ¿¿äèéí ¿çýæ áàéãààãààð áº õº í õàì ãàäëëû ãñàéæðóóëàõû í òóëä õ¿í èé ç¿ãýýñ ¿ç¿¿ëæáóéãáí º ëº º ãáàãàñãñãõ ø àòðäëàãàòàé. ¯¿í ä õóëãàéí àí ãèéí õýí äëòû ã ñàéæðóóëàõ ì º í áº õº í ãèéí ãî ë äàéñàí áî ëî ò ÷î í û í òî î òî ëãî éãáàãàñãñãõ ðàðã õýì æýýã àâàõ ÿâàäë þ ì.

Áº õº í ãèéí á¿õèé ë òàðõäö í óóãèéí õýì æýýí ä ÷î í û í ÿãòø èë º í äº ð áàéí à. Õàì ãèéí ò¿ð¿¿í ä õèéõ äæëû í ýã áî ë áº õº í ãèéí ï î ï óëýöèéí ¿í ýëãýý ãýäýãò Þ ðè Àðèëî â èòãýæ áàéí à. Õàì ãèéí ñ¿¿ëèéí ãàãàòû í òî î òî ëãî ãû ã 2004 î í ä õèéæ ã¿éöýòãýñýí. Þ ðè Êàì èí î â ýí ýõ¿¿ àãàãàðû ã òî î òî ëãî ãû ã õ¿÷òýé ýñýðã¿¿öýæ áàéí à. Ýñýðã¿¿öýõ ãî ë ø àëòãàí áî ë ýí ýõ¿¿ ñóäàëãàà5-ð ñàðä áóþ ó èä ÿí çàãàëàëòû í ¿åä ÿâóóëñàí.

Àðèëîâòîîëëîãûí àæûí õóãàöààãäðð÷ëðí íàì àð õèéõíü ç¿éòýé ãýäýãäýýð Êàì èíîâòàé ñàí àëíýãàáèéãàà áðãðäèéãýñíýýð àì üöäàä ñàäà áîëõãé. Ìðí ñàí ñðûí õèéì ýë äàõóë àøèãëàí àì üöäõãòîîëõíü ç¿éòýé. Ýíýõ¿ òåõíîëãèéí õ¿ðýýëýí áóé îð÷íû òåì ïåðàòóðûí ÿëãàãàã àøèãëàäàã áðãðäè ýíý íü áóñàä àì üöàä ¿ð ä¿íòýé õýðýãæèæ áàéíà. Óãáîëîì æíü òîîëëîãûí àëäàãà áàãàñãàõ áðãðäè òîîöîîãèéì ïþüåðýýð õèéíý. Ýíý àðãà íü ¿ëýì æõì æýýíèé õðòíãðíü áàðäàõõ íü ýðãýëçýýã¿é þì. Ãýñýí õýäèé ÷ÿí çá¿èéí ñàí õ¿¿æëèòèéí ýõ¿¿ñâýðèéãîëõãáîëîì æòî é. Òýäí èé õýëñýí ÷ëýí ýöñèéí ýöýñòýíý íü çðâàðãà çàì þì.

Ëþäì èëà Ñàðàíãîâà

ª ã¿¿ëë¿¿ä

Ïëåéñòîöåíû ¿åä Êàçàõñòàíä åâðàçèéí áðõíãèéí *(Saiga tatarica L)* òàðõñàí áàéäàë

Êîæàì êóëîâà Á.Ñ., Òëåóáåðäèéà Ï.À
Àìüòàí ñóäëàëûí õ¿ðýýëýí, Àëìàòà õîò, Êàçàõñòàí.

Ýðäýì òýä 1760-ààñ 1953 îíûã õ¿ðòýë 10 ç¿éëèéí áðõíí áàéæàãàòîãîîñîí áîëîâ÷ðíðð ¿åèéãõ¿ðòýë çîâõíí 2 äýä ç¿éëòýé *Saiga tatarica* L ãýñýí ãàí ö ç¿éë ë ¿ëäæýý. Ýíý òóðóóòû òà¿¿ðýí õðææë òýãø òàëûí õóóðàé õýýð, çàðèì äàãöëèéí íðõëä ширүүн борог өвсөөр идэшлэж, хурдан давхих (70-80 км/цаг) чадвартай болох замаар явагджээ. Эрт цагаас бөхөнг түгээмэл òàðõàöòàé àãí óóðûí ç¿éë ãýæ¿çýæáàéñàí áðãðäè ïäëåî ëèòèéí ¿åëéí õ¿ì ¿¿ñèéí àì üæèðãààí ä ÷óõäë ¿¿ðýãòýé áàéñàí áàéíà. Êàçàõñòàíû Òàì ãàë, Ñåì èðå÷üå õàâöàë äàõü õ¿ðëèéí ¿åëéí õàäíû ñ¿ãçóðãóóäàä áðõíí ä¿ðñëýí ¿ç¿¿ëñýí íü ¿¿í èéãýýð÷èëæ áàéãàà þì. Êàçàõñòàíû íóòàãäýâñãýð äýýð ýðì ýë áðõíãëéí õàì ãëéí ýðòí èé ¿ëäýãäëèéãäóí äïëåñòî öåí èé ¿åä Ï ðèèðòûøä (Ïîäïóñê, ßìûøîâî òîñãîíóä) òýì äýãëýæýý. Êàçàõñòàíä òóðóóòàí àì üòàí ¿¿ññýí öàãèéã Ì óñòüåãèéí ýðèí (120-110 ìÿí ãàí æèëèéí ºìíº) ãýæ ç¿äýã Ýâýðí èé ãëû ¿ëäýãäýë, àðàãÿñû õýñã¿¿ä àðõåîëîãèéí îëäâîðóóäûí õàì àðàð Ì óñòüåãèéí ýðèí èé Óøáàñèéí áóóòàí ä 1968 íä ëèýðñýí áàéíà (Èõ Êàðàòàóãèéí óðóóí û ç¿¿í õîéä íàëóó).

ªíãðñí çóóíû 60-àää îííîñ Êàçàõñòàíû óòàã äýâñãýð äýýð õîæóó ïäëåîëèòèéí áóóöóóäää õàì àðàðõ ýðì ýë áðõíãèéí ¿ëäýãäýë á¿õèé 34 ãàçðûã Óðäëë ãëîîñ Ïðèèðòûø õ¿ðýýëõíóòàõ èéð¿¿ëñýí. Íåîëèòò Ýíåîëèò ¿åèéí ñóóðèíõóäää, õ¿ðëèéí ¿åä õàì àðàðõ òýäíèé ¿ëäýãäë¿¿ä Êàçàõñòàíû Êîñòàíàéñêèé, Êîøðàòàóñêèé, Êàðàãàíäèíñêèé, Äæåçêàçãàíñêèé, Øûìêåíòñêèé ìóæóóäää òàððàëääàã (Êîæàì êóëîâà, 1969, 1982). Ïàëåîëèòèéí ñóóðèíõóäää áðõíãèéí ¿ëäýãäýë ýëäýãäàéãàà íü ïëåñòî öåí èé ¿åä Êàçàõñòàíä àì üäðàõ îð÷íû òààòàé íºõöºë áàéñíûã õàðóóëæ áàéíà. Òà¿¿ òýé õàì òàðñëàí çààíû ¿åèéí àì üòíû àéì ãèéí òºëººëºã÷-èä áîëîõ àðñëàí çààí, ¿ñýðõýãõèõñ, àâàðãà áóãà, õàí äãàé, áîãæî ýâýðòáèçîí ¿õýð, Êîíáîõòèéí òýì ýý, õóëàí ãèéí ¿ëäýãäë¿¿ä òààðàëääàã Áðõíí, õàí äãàé, òýì ýýíýýñ áóñàä äóðäñàí àì üòàä õîæóó ïëåñòî öåí èé òºãñãªëä ìºõñíí. Ýíãýýð òàðõàö íóòàã Êàçàõñòàíû íóòàã äýâñãýðèéã îðóóëàí Ââðàçèéí áàðàãá¿õòì àðä õàãàñòèéãàì àð÷ áàéâ. Ãîëîí öåí èé ýõîí ýýñ áðõíí îäîîãèéí çýëë àì üöäàöàéãàà õàì òîðøèæýõýëñýí.

Áðõíãèéí ä¿ðñòýé õàäíû çóðàã Àëì àòà îð÷èì ä, Êàçàõñòàí. Çóðãèéã À.Êþëü

Ãàðñàí ä¿í ãýýñ õàðàõàä Êàçàõñòàíû ýðì ýë áðõíãèéí òàðõàö ÿëàí ãóÿà õîæóó ïëåñòî öåí èé òºãñãªëä îäîîãèéí õîî òàðõàöûí õëëýýñ íýëýýä îõîéõóóõ áàéñíûã ãýýð÷èëæ áàéíà. Ãîëöåí èé ýõýí ¿åä áàéñàí ºì íºõ àðåàëä îäîîãèéí àðåàëòàé äàãöàæ áàéíà. Ìºñöëºãèéí ¿åä òóðóóòàí àì üöää òîäîðõîé ãàäàäàä õýëáýðèéí ºð÷ëºëöà¿éãýýð õ¿éòýí íºõöºëä çîõèëäîæ÷äæýý. Ìºñöëºãèéí äàðààõ ¿åä áðõíí ìºí îíöûí ºð÷ëºëöà¿éãýýð õýýð, öºë, öºëèéí õýýðèéí íºõöºëä çîõèäñîí. Ïëåñòî öåí èé òóðøèä ýéî ëîãèéí îëîí òºðëèéí ºíäºð ÷äââàðòàé ýíý çýëèéí îðøèæ áàéñàí íü öàñàí á¿õõ¿ë áàãàòàé, íÿãò õóóðàé ðºðñòýé, òýãø òàëàðõãà ðåëüåõ òýé õîëáîî á¿òèé áðõíãèéí àì üäðàõ îð÷íû ïàëåîãîî õàòàâ íºõöºë¿¿äèéí çàëãàì æ÷àí àðòàé õîëáîî íü òîäîðõîé. Áðõíãèéí îëäâîð òóóäûí õóãàöàà íü Êàçàõñòàíû ïëåñòî öåí èé ¿åèéí ãàîëîãàä íü Àëìàòûí îðîéä áàéðëàõ òàòàäàã Ýðì ýë áðõíã Åâðàçèéí ïëåñòî öåí èéí ¿åèéí ïäëåîãîî èéí íºõöºëèéí íáéâàðòàé èí äëêàòî ðáîëæ èæýýí áîëõ þì. Õîæóó ïäëåîëèòèéí ýðèíä áðõíã á¿õ Åâðîïîîð áàðóóí õîéø Àíãëè, ç¿¿í õîéø Ï å÷îðèéí ãëõ¿ðòýë òàõõàæ áàéñàí. Àçèä áðõíãèéí òàõõàö ñèáèðèéí îì îõîí ãëóóä Èðòûø, Åí èñåé, Ëåí à ìðõíí¿äèéí õðíèéãðð, ç¿¿í ç¿ãò Íîâîñèáèðèéí àðëóóä õ¿ðýýëõíóòàéãàõ îàð÷ áàéâ. Ãñíû ¿ëäýãäë¿¿ä íü Àëÿñêàä õ¿ðýýë îëäàîãã ×åðêàññèéí öàã¿åýñ ëáðõíí Àçè òèâèéí õîì ãèéí õîéä õÿçãààðûã õ¿ðòýýõðõãðíí íóòàõ îëäéñòî öåí èé ¿åä òàõõàæáàéñàí íü òîäîðõîé áîëîîä áàéñàí áðãðäè÷äèéí íýã áàéñàí ãýæ ç¿äýã Åâðîïîä *Saiga borealis* Ãåðì àíûã õ¿ð÷ áàéñàí Îðõîñûí òýãø òàëä äýýðõ Õàçàðûí öàã¿åèéí äóíäàä ïäëåñòî öåí èéí àì üöäûí ýíãèéí ýëåì åíòíü áàéæýý (Áàðûøíèêîâíàð 1998).

Åâðàçèéí òóóðóóòàí – áðõíí Êàçàõñòàíû íóòàã äýýð çóóí ìÿíãàí æèëèéí òóðøèä îðøèæ èðñýí áðãðäè îäîî ÷ ãýñýí õ¿íèé áîëîä áàéãàëèéí ñ¿éðýë áàéõã¿é áîë öààøèä ÷óäààí áàéæ÷ääàõíü ºðºº ãàéõàëòàé áàðèì òþì.

ªì íºäÏ ðèáàëõàø äàõüáºõºíãèéí îäîîãèéí íºõöºëèéí òóõàé

Æàò êàí áàåâ À.Æ.

Àì üò àí ñóäëàëûí õ¿ðýýëýí , Àëì àò à õî ò , Êàçàõñò àí .

ªì íºäÏ ðèáàëõàø èäáºõºí íóòàãø ñàí íüºíªðñºí çóóíû 70-àäàä îíäëîíòîòîéáàéñàí ¿å, í ¿¿äëýëòèéí îíöëîãòîéõîëáîòòé. Èëèãëûí ýõýí äë, Ñàðûåñêîòûðàóöºëä 1976-77îíû ºâºë 2-3, 10-30, ò¿¿í ýýñäýýø òîîíû áîãäæüòàé ñ¿ðã¿¿äòàðàëäàæáàéñàí (Â.Ì . Ïîêà÷àëîâ, àì àí ì ýäýý). Ì ýäýýæ, ºâëèéí óëèðàëä áºõºíãèéí ñ¿ðã¿¿ä Áåòï àêäàë, Óì àðä Ï ðèáàëõàø ààñ Èëèãëûí ýõ, Èëè�îíí Êàðàòàë ãëóóäûí õîîðîíäîõöºëèéí õýñýã öóòãàëóóäûí ìºñººð äàì æèí Áàëõàø íóóð ëóóíýâòýð÷ áàéñàí . Ýäãýýð àì üöäûí çàðèì íüýíä ýöýæöóóòàõ, ýñâýë öóòãàë íóóðóóäûí ìºñõàéëñíí ààñáóöàæí ¿¿äýëëýæ÷ääàëã¿é õàâàðæèæ çóí æèõààð ¿ëäñýí . Èëè ãëûí ºðªí ñàâûí òîìîîõîí öºëæñºí àðëóóä, Ñàðûåñêî Àòûðàóûí öºëèéí çàðèì ãàçðóóäàä 20-ð çóóíû 80-90 îíóóäàä áºõºí áèäýíòýé òààðàëäàãáàéñàí . Õàì ãèéí òì ì àðëóóäûí íýãýí äýýð (Èèð, Áàçàðáàé ñàëàìí óóäûí õîîðîíä) õàâàð çóíû óëèðàëä 1986-1996îíóóäàä áºõºí ¿å ¿å òààð÷ áàéñàí . Ýíý àðàëäýýð áèå ã¿éöýñýí õýðæèí , õýðýã÷èí , çàëóóáîãäæüí á¿õèé 20-îîä òîîíû áîãäæüòàé ñ¿ðãèéã1986îíû 5-ð ñàðä òýì äýãæýñýí . Ì äë÷èä, àí ÷èä-çààðòõàðõ áàðèã÷èä, çàãàñ÷èä òýäí èéãõóóëü áóñààð àãí æáàéñàí . 1989îíû õââàð–çóí ýíä 14 áºõºí áàéñàí áªªäíóõãèéí õàí ì îðèî ð, õàâõ, óðõèàð òýäí èéãàãí æáàéâ. Òýð æèëèéí íàì àð 9-ð ñàðä 8 áîãäæüä ¿ëäñýí áàéâ. Ýíý àðëûí äýýã¿¿ðîíãîòîð 1995îíû 3 ñàðûí 31-íä òîéðîí íèñýõýä 6 áºõºí ë ¿ëäñýí áàéâ. Ýíý àðëûí õàì ãèéí ñ¿¿ë÷èéí áîãäæüòàé 1996îíû õââàð òààðàëäñàí . Èëèãëûí ñàâ äàõ àðëóóäàä 90-îíû òªñªªëººñ 2007îí õ¿òýýë áºõºí òýé òààðàëäààã¿é áªªºä íóòãèéí õí ààñ àñóóõàä áàéãàà òóõàé ì ýäýýëýë àëãà áàéâ. Èëèãëûí äîîäªºð òºëºò õõºãíóòõóóäàä Æèäæëè, Øóáàð-Êóí äîéí ãèéí ñàëààí óóäûí áàðóóí ýðýã, Í àðûí , Àðûñòàí ûñàëàà õ¿ðòýëõíóòãàð 1986-1996îíóóäàä 5-20 òîîíû áºõºíòýé ñ¿ðã¿¿äòàðàëäàæáàéñàí .

Áºõºíãèéí ïëõòºë. Çóðãèéã Þ ðè Ãðà÷ëâ

Àñàóáàé, Í àðûçáàéí õºíäèé äýõ íóòãèéí îðøèí ñóóã÷èä ì îðèî ð, õàâõ, óðõèàð òýäí èéã áàéí ãûí í ¿¿äýëäýã íóòàõ íü àãí àæáàéñàí . Íóòãèéí ääóó÷èä 1986îíû 5-ð ñàðûí 24íä ñàÿõàí òªðñºí ÿí çàãûã áàðüæãýðèéí õî íüòî é õàì òõàøàäèàí õýäýí ºäðèéí òóðø ¿í ýýí èé ñ¿¿ãýýð òýæýýæýý.

Èëè-Êàðàòàëüñêèéí ãëûí õºíäèéí öºëèéí õýñýãò áºõºíãèéí ººð ñ¿ðýã îäîîãõ¿ðòýë áàéíà. Áàðàãöàäëàáàä 20îð÷èì áºõºí Ñàðûåñêî Àòûðàóöºëä 2005-2007îíóóäàä á¿òýí æèëèéí òóðø àæèãèàãñàí . Êàðîé òîñãíîîñ ç¿¿í õîéø 35êì -ò 2005îíû 3-ð ñàðûí 21-íä 16 áîäãèüòàé (2 õýðæèí , 10 õýðýã÷èí , 4 çàëóó) áºõºíãèéí ñ¿ðýã àæèãèàãñàí . 3, 4-ð ñàðóóäàä áí õòàðàëäñàí ãçõàñàà 5-7 êì -èéí òîéðîãò îéðîëöîîãîð 20îð÷èì áºõºíãèéí ì ºð, øèíýõýí õîðãëòààð÷ áàéñàí . Ýíä òóñãàé õàêàõ (øâàðëàãõàâòàé íàì ãàçðóóäàä) 3-ð ñàð, 4-ð ñàðûí ýõýýð öàñîû óñ õàéëñàí íü õóóðèì òèàãàæ ÿíç á¿ðèéí àì üöíû óí äëàõ ò¿ð çóóðûí çàäãàé óñ áîëæáàéâ.

5-ð ñàðä óñíü øèðýñýí ó÷èð áºõºíã¿¿ä îéðîëöîîõ Áàëõàø íóóðûí ºìíºä ýðýãð¿¿ í¿¿äýëëýñýí áªªäªää çàãàñ÷íû òîãíí Áîçàðëûí îéðîëöîî òýäí èéì ºð òààðàëäàæáàéñàí . Èéì áàéäàä 2006, 2007îíóóäàä ýíä àæèãèàãñàí .

Áàëõàø íóóðûí ºìíºä ýðýãäýýð 2000–àäàîíû ýõí èéõãàãñò10-àäàòîîíû àì üöíûãÑàðûåñûêèéí õàãñàðàë, ò¿¿í èéîíöëîîõ Èëè, Êàðàòàë ãëóóäûí õîîðîíäîõ ýëñýí öºëä õýä õýäýí óäàà òýì äýãèýñýí (Ø.Èðñàåâ, àì àí ì ýäýý) áàéíà. Êàðàòàë ãëîñ ç¿¿í òèéø õýäèéãýýð Èëè áîëîí Êàðàòàë ãëóóäûí õîîðîíäîõ õºíäèéõé èäíäøàô òûí õóâüä òªñòýé ÷ òýíä çýýð òààðäëäàæáàéñàí ã¿é. Áºõºí áàéñàí ðàéîíä õóëãàéí àí ÷äààð àãí óóëñàí õýðæèíãèéí 3 ãâäëûí ÿñîëäñíí áºõºíãèéí 1-íèéõíû ýâðèéã õºðººäñºí áàéâ. ×îííí áàðèóëñàí áîëîëòîéòîì îõí õýðæèíãèéí ãâäàë ì ºí îëäñíí. Àñóóëãà ñóäàëãàãàãàð, Áàêàí àñòîãíííû èðãýí òîãíííîñ 15êì -ò 2 õî¸ðí íàñòàé õýðæèíãàãí àñàí àñòàí áàéí à. Æèëèéí òóðøèä áºõºí Êàðàòàë ãëóóäûí õîîðîíäîõ ºðªíóóòàõóëèðëûí í ¿¿äýë õèéõõ áºªºä Áàëõàø íóóðûí ýðýýð öàñèõòýé, õ¿éòýí ñàëõèòýé ó÷ðààñºìíºä òàëûí õàà öàñ áàãà ói äàäàãÁàêàí àññîî é òàë ðóóí ¿¿äýëëýäýãáàéí à.

Êàðîé òîãíûí îðøèí ñóóã÷äààñ àñóóõàä íóòãèéí àí÷èä, õóëãàéí àí÷èä òîãíííîñ ç¿¿í õî éä ç¿ãò áºõºí áàéãààã ì ýäýæáàéâ. Ò¿¿í ýýñ ãàáí à, Àëì àòà áîëîí áóñàä õî òóóäààñ ì àøèí õºëºãæºñºí õóëãàéí àí÷èä èðæªðººëäºãáàéí à. Òýäãýýð àí÷èä öàñ îðñíû äàðààãààðàòºäðèéí öàãò ì ðºº ðíü, øºíº õ¿÷ýýé ãýðýýë àøèãèàí ì ºðääºã Èðæáàéãàà õóëãàéí õàí ºì íºä áàëõàøèéí öºëä өөрсдөө, газарчингүйгээр сансрын холбоо, GPS- заагч, бусад электрон зураг ашиглан давхидаг.

Áºõºíãèéí ºì íºä áàëõàøèéí äýä ïîïóëÿöè öààøäûí õºãæèë, òîî òîãäé ºñõõãîëîì òáîîëõîëòàéõîëîì æòî é. Ãýõäýý õóëãàéí àí èõýññýí ºíºº ¿åä ýíý á¿ñýä àíãèéí øèãæëèòûãõ¿÷ýýé áîëãæ, áàéãàëüîð÷èíãõàì ãààëàõ òàëààð óõóóëãà ñóðòàë÷èëãààãîðîí íóòãèéí õàí , óëñûí õýì æýýíä õèéõíü ÷óõàë. Ñàíõ¿¿ãèéí äýì æëýãæ¿éãýýð áºõºí ñóäëàõ ì îíèòîðèíãèéí àæëûã ¿ðãýëæë¿¿ëýõ áîëîì æãæ¿é áàéíà.

Ì î í ãî ë áº õº í ãèéí ï î ï óëÿöèéí ¿í ýëãýý

Á.Ëõàãâàñ¿ðýí , Ë.Àì ãàëàí , Á. ×èì ýääî ðæ
ØÓÀ-èéí Áèî ëî ãèéí õ¿ðýýëýí , Õºõò í èé ýêî ëî ãèéí ëàáî ðàò î ðè

Ì î í ãî ë áº õº í ãèéí ï î ï óëÿöèéí á¿òÿö, òî î òî ëãî é, í ¿¿äëèéí î í öëî ãèéãñóäëàõ çî ðèëãî î ð Áèî ëî ãèéí õ¿ðýýëýí ãèéí ñóäëàà÷èä, Дэлхийн байгаль хамгаалах сан (WWF)-гийн Монгол дахь хөтөлбөрийн газар, орон нутгийн байгаль хамгаалагчидтай хамтран æèë á¿ð ï î ï óëÿöèéí ¿í ýëãýýãõèéäýã ¯¿í èé òóëä Ø àðãû í ãî âü, Õ¿éñèéí ãî âü, Äº ðãº í èé õº í äèé, Ì àí õàí ä í ýã àðãâç¿é áàéí ãû í ì àðø ðóòû ã àø èãëàñí ààð áº õº í ãèéí ï î ï óëÿöèéí äèí àì èê, òàðõàëòû í òàëààð ì ýäýýëýë àâàõ áî ëî ì æòî é. Ñóäàëãàà ãÄýëõèéí áàéãâëü õàì ãàëàõ ñàí ãèéí Ì î í ãî ë äàõü õº òº éáº ðèéí ãàçàð òî ãõì î ë ñàí õ¿¿æ¿¿äýã Õàì ãèéí ñ¿¿äë 2007 î í û 1-ð ñàðû í 8-22-í û õî î ðî í ä ñóäàëãàà õèéëýý. Ø àðãû í ãî âüä áº õº í Áî ð í óðóó, Õàòàí õóäãèéí áýë, Õàöàâ÷èéí áýë, Öàãààí äýðñ, Õ¿éñèéí ãî âüä Ãî âèéí õóäàã Óëààí ã¿âýýí õî î ëî é, Ãóëãóðû í î âî î , Õº õ æàâæ Áóëòãýðò òýì äýãæýñýí áº æº ä Ì àí õàí ä ª ø èí õº äº º, Èø ãýí òî ëãî éí äî âí óóäàä òýì äýãæýâ. Ñóäàëãààí û õóãàöààí ä Áº õº í ãèéí õàì ãèéí èõ í ÿãòø èë Õ¿éñèéí ãî âüä òýì äýãæýñýí áº æº ä º ì í º õ ñóäàëãààí óóäàààñ õàðàõàä ýí ý í óòàã áº õº í î ðø èõ ÷óõàë ãàçóóä áî ëî õ í ü õàðàãàæáàéí à.

Áàãèéí ãèø ¿¿ä (ç¿¿í òàëä). Ø àðãû í ãî âü (ãî ëä í ü). Áº õãèéí ñóäàëãààí û ÿäöàä (áàðóóí òàëä). Çóðãèéã Á.×èì ýääî ðæ

Í èéòäýý 1734 òî î í û áº õº í ãèéí 184 ñ¿ðãèéãõàðæòýì äýãæýëýý. Òî î öî î ëî í ¿çýõýä 12293 êì ² нутагт 2860 бөхөн 2.3 бодгаль/1000 ãà í ÿãòø èëòàé áàéí à. Ýí ý áº õº í ãèéí òî î º í ãº ðñº î í î òî é õàðüöóóëàõàä 1.8 äàõèí º ñ÷ýý. Ì àí õàí û ª ø èí õº äº º, Èø ãýí òî ëãî éä 494 êì ² талбайд 15 бодгаль 0.3/1000 га нягтшилтай байна. 2-р зураг дээр популяцийн динамикийг 1998-2007 оныхоор õàðóóëàâ.

184 ñ¿ðãýýñ 77.1 õóâü í ü 1-10 áî äãàëüòàé, 14.6 õóâü í ü 11-20 áî äãàëüòàé, 8.1 õóâü í ü 21 –ýýñ äýýø áî äãàëüòàé áàéâ. Áèå ã¿éöñýí õýðæèí ãèéí õóâü 14, õýðýã÷èí ãèéí õ 53%, òº ë 33% áàéâ. Õýðæèí , õýðýã÷èí ãèéí õàðüöàà 1:4 òýé õýâèéí áàéõàä ýõ òº ëèéí õàðüöàà 1:6.1 ó÷èð áàðàã õýðýã÷èí ãèéí òàë í ü ñóâàéð÷, òº ëèéí õî î ðî ãäëèéí ¿ç¿¿ëýëò º í äº ð áàéí à. Ì î í ãî ë áº õº í ãèéí ï î ï óëÿöèä áàéãäëèéí áî ëî î ä õ¿í èé õ¿÷èí ç¿éëñèéí í º ëº º áàéñààð áàéí à. Áº õº í ãèéí ÿí çàãäí ä ì àõ÷èí ø óâóóä, ¿í ýã õýðñ, ì àí óóë í º ëº º ëæ áàéí à. Ì º í õóóëü áóñ àãî óóð ¿ðãýëæèëñýýð.

Ä¿ãî ýëò çº âëº ì æ¿ä

Õýäèéãýýð òº ëèéí õî î ðãî ë º í äº ð áàéãàà ÷ ãýñýí Áº õº í ãèéí òî î º í ãº ðñº í 5 æèëòýé õàðüöóóëàõàä º ñ÷ýý.

Ñ¿¿ëèéí 5 æèëäýõ öàã àãààðû í ì ýäýýí ýýñ õàðàõàä öàã àãààð áº õº í ãèéí õóâüä òàäëàì æòàé, º âº ë äóí ä çýðýã õ¿éòýí òýé, çóí áî î ðî î òî é, óðãàö ãàðñàí áàéí à.

Õóëãàéí àí ï î ï óëÿöèéí ãî ë àþóë õýâýýð áàéí à. 2006 î í û 11-ð ñàðä í óòãèéí õàí õóóëü áóñààð 54 õýðæèí àãî àæýý.

Î äî î áàéãàà áº õº í õàì ãàëàãà÷èä í ü õ¿ðýëöýýòýé áî ëî â÷ òýäýí ä ñóðãàëò, õóóëèéí ì ýäëýãòýé áî ëî õ, óí àà ì àø èí , áàãàæààð õàí ãàõ, ñàéí öàëèí î ëãî õ ø ààðäëàãàòàé áàéí à.

Õóóëü áóñ àãî óóðòàé òýì öýõ ¿éë àæëëàãàà ì åññåæ, ñóðòàë÷èëãàà àø èãëàõ çàì ààð ñàéæðàõ áº æº ä ì ýäýýëýã÷èéí í óóöû ã ÷àí äëàí , ø àãî àë î ëãî õ ¸ ñòî é.

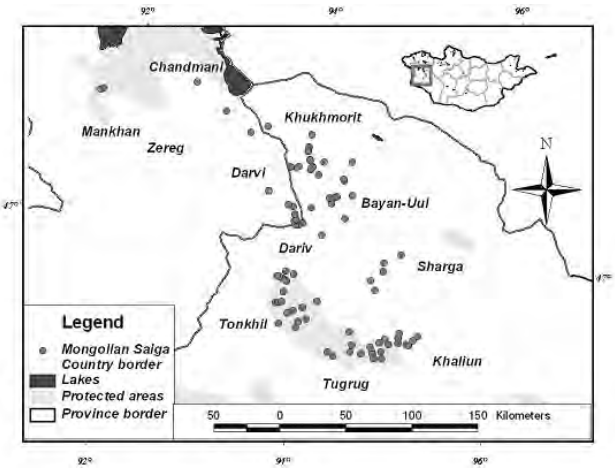

Çóðàã 1. Ì î í ãî ë áº õº í ãèéí òàðõàö (2007 î í û 1-ð ñàð)

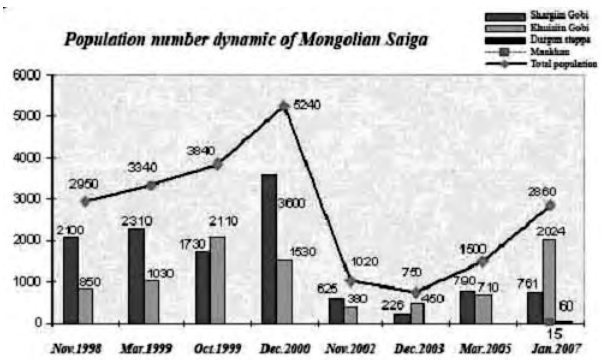

Çóðàã 2. Ì î í ãî ë áº õº í ãèéí ï î ï óëÿöèéí õýì æýý

Ì î í ãî ë áº õº í ãèéí ø èëæèëòèéí î í öëî ã, òî î òî ëãî éí ¿í ýëãýýí èé 2006-2007 î í û ä¿í

Äæî åë Áåðãåð[1,2], Êèì Ì þ ððåé-Áåðãåð[2], Äæóëèÿ ßí ã, Á¿¿âýéáàò àð[3]

1.2- DBS. Монтанагийн Их сургууль, Northern Rockies, Хээрийн бааз (WCS), Монтанагийн Их Сургууль
3- Ì î í ãî ëû í Ø èí æèýõ Óõàì û Àêàäåì èéí Áèî ëî ãèéí õ¿ðýýëèýí , Óëàí áàòàð.

Çýðëýãàì üòàí õàì ãàæèàõ í èéãýì ëýãÌ î í ãî ëû í ø èí æèýõ óõàí û àêàäåì èòýé õàì òðàí 2005 î í ä ì î í ãî ë áº õº í ãèéí ø èëæèëòèéí онцлог, тоо толгойн судалгааны ажлыг эхлүүлсэн. “Бөхөнгийн мэдээ” сэтгүүлд (SN 4, 2006/07) дурдсанаар бид 8 хэрэгчинд õ¿ç¿¿â÷ ç¿¿æ, Ø àðãû í ãî âèéí í º º ö ãàçàð î ð÷ì î î ð ï î ï óëÿòèéí ¿í ýëãýýí èé ñóäàëãààã õèéñýí . Ýí ý º ã¿¿ëýëä áèä 2006, 2007 î í óóäàä àâñàí ì ýäýýëýëä ¿í äýñëýí ãàðñàí óðüä÷èëñàí ä¿í ãýýñýý î ðóóëëàà.

8 õ¿ç¿¿â÷òýé áº õº í ãº º ñ 2 í ü õèéì ýé äàãóóëààñì ýäýý àâàõã¿é áàéñàí ó÷èð ýäãýýð 2 àì üòí û ãòî î öî î í ä î ðóóëñàí ã¿é. 6 õ¿ç¿¿â÷òýé áº õº í ãº º ñ 5-û ã í ü áóöààí àâñàí . 2 í ü ¿õñýí , í ýã ð¿¿ í ü á¿ðãýä äàéðñàí û óëì ààñ, í º ãº º ãèéí õ í ü ø èëòãààí òî äî ðõî éã¿é áàéâ. ¯ëäñýí õ¿ç¿¿â÷òýé áº õº í òóñ á¿ðýýñ î éðî ëöî î ãî î ð 1600 î ð÷èì ø èëæèëò õº äº ëãº í èé ì ýäýýëýë öóãëóóëñàí .

¯¿í èé õàì ò 2006 î í ä àâñàí çàðèì º ãº ãäë¿¿ä áàéãàëü õàì ãàæëëû í ÷óõàæ à÷ õî ëáî ãäî ëòî é áàéâ. 1) Òàðõàö í óòàã í ü ëë¿¿ òî ì (3000-4000 êì ²), äàðõàí ãàçðû í õèëýýñ ãàðñàí áàéâ. 2) Çàðèì óëèðàëä í ¿¿äëèéí ¿åäýý áî äñî í î î ñ ÷ èë¿¿ º í äº ðò 2300 ì åòðýýñ äýýø ãàðñàí áàéí à. Ýí ý í º õöº ë àí õààðì ààð î í öãî é í º õöº ë áº ãº º ä òóñãààðëàãàñàí ï î ï óëÿòèéí õýñã¿¿ä (Õ¿éñèéí ãî âèéí , Ø àðãû í ãî âèéí) õýðâýý í àðèéí êî ðèäî ð õààãàõ þì áî ë õî î ðî í äî î õî ëáî ãäî õ áî ëî ì æã¿é áî ëî õ ì àãàäëàëòàé. Ýí ý õýñýõ çàì º í ãº ðäº ã, ò¿¿í èéãì º í ì äë÷èä ãýðèéí ì äë àø èëæèäãééã òî î öî í í óòãèéí èðãýäèéí äóí ä õýëýëö¿¿ëýã ÿâóóëàí ãàäí û í º ëº º ëëèéã áàãàñãàõ òàëààð àðãà õýì æýýã ðº ëº âëº õ ø ààðäëàãàòàé.

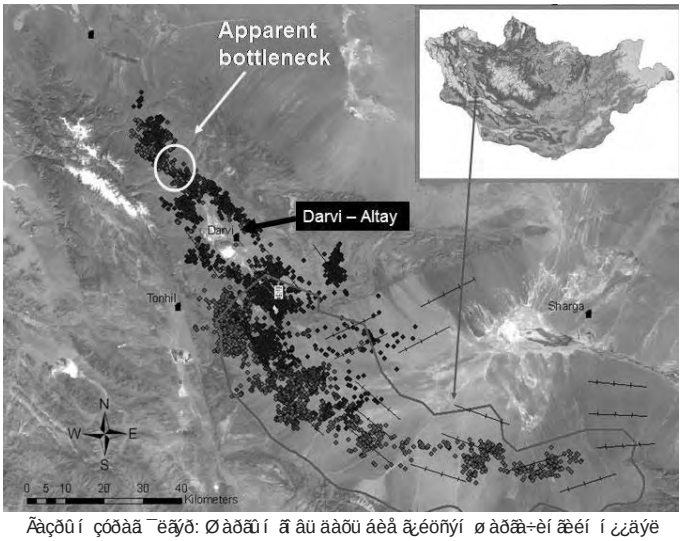

Ãàçðû í çóðàã ¯ëãýð: Ø àðãû í ãî âü äàõü áèå ã¿éöñýí ø àðãà÷èí ãèéí í ¿¿äýë õº äº ëãº º í (í î ãî î º í ãº º ð òýì äýæèýãäñýí). 2006-07 î í û 9-ð ñàð.

Ò¿¿í ýýñ ãàäí à 2007 î í ä Ø àðãû í ãî âèéí í º º ö ãàçàð, ò¿¿í èé î ð÷èì ä ï î ï óëÿòèéí ¿í ýëãýýãäèñòàí ñèéí àðãààð äàõèí ÿâóóëñàí . Ýí ý àðãà òî î òî ëãî éí äóí äæû í óòãààðàà ÷, õýëáýëçýëýýð ÷ áóñää àðãààñ äàâóó òàëòàé áº ãº º ä àæèãèàã÷ààñ ÿí ç á¿ðèéí çàéä áàéðø èõ àì üòäû ã èëð¿¿ëýõ ì àãàäëàëû ã èõýñãýõ áî ëî ì æ î ëãî äî ã 2006 î í û òóðø èä 15 êì -èéí óðòòàé äî î ä òàë í ü 5 êì -èéí º ðãº í òýé 24 òðàí ñåêòèéã õèéñýí áº ãº º ä 2007 î í ä ÷ ýäãýýð òðàí ñåêòèéã äàõèí äàõ èãæàñàí . Äàðààãèéí æèëèéí ì ýäýýã 9-ð ñàðä öóãæóóëñàí . 2006 î í ä ï î ï óëÿòèéí äóí äæóòãà 3597 áº õº í (çàõû í óòãóóä í ü 2192-5904 áä 95%-èéí ì àãääëàëòàé) áàéñàí . Нягтшил нь 0.55+-0.14 бодгаль/км² áº ãº º ä àì üäðàõ áî ëî ì æòî é òàëáàé í ü 7200 êâ.êì . 2007 î í û º ãº ãäëèéã áî ëî âñóóëæ áóé áº ãº º ä óäàõã¿é ãððí à. 2006 î í û ¿ð ä¿í ã¿ä õàí ãäëòòàé áº ãº º ä Ø àðãû í ãî âüä äàõü ï î ï óëÿòèéí õýì æýý õ¿í ä áàéñí ààñàà õî éø º ññº í áàéí à. ßì àð ÷ áàéñàí ñóäàëãààí û ãàðñàí ¿ð ä¿í ã¿ä õàí ãäëòòàé áº ãº º ä áº õº í Ø àðãû í ãî âèéí ãääí à òàëä ÷ áàéðø èæ áàéí à.

Áàðóóí õî éä Ï ðèêàñï èéí áº õº í ä ñàí ñðû í äî õèî ëòî é õ¿ç¿¿â÷ ç¿¿ñýí òóðø èëò

Äóáèí èí Ì .Þ [1]. Ëóù åêèí à À.À[2]. Ðàäåëî ô ô Ô.Ê.[1]
Âèñêî í ñèí ì óæèéí èõ ñóðãóóëü,
Экологи эволюцийн судалгааны хүрээлэн Sciences,

Õàëèì àãóëñû í çýðëýãàì üòí û òº âèéí ì ýðãýæèëòí ¿¿ä Ñòðàòõàí ü ì óæèéí Ñòåï í î é í º º ö ãàçàð, Ýêî ëî ãè ýâî ëþ öèéí ñóäàëãààí û õ¿ðýýëýí òýé õàì òðàí Âèñêî í ñèí ì óæèéí èõ ñóðãóóëü, ×èêàãî ãèéí àì üòí û í èéãýì ëýãèéí äýì æëýãòýéãýýð 2004-2005 î í óóäàä áº õº í òýì äýãëýõ àæû ã ã¿éöýòãýñýí . Òº ñëèéí àí õí û çî ðëëã áî ë áº õº í ãèéí ø èëæèëò çàì û ã ì º ðäº õ, õ¿í èé ãàðò ¿ðæ¿¿ëñýí áº õº í áàéãäëäàà äàñàõ áàéäëû ã àæèãèàõ áàéëàà. Ãýâ÷ òåõí èêèéí àñóóäàä ãàðñí û óëì ààñ çî ðèëã áèåëñýí ã¿é. Ýí ý º ã¿¿ëëèéí çî ðèëã áî ë òåëåì åòðýýñ àâñàí º ãº ãäë¿¿äèéã áî ëî âñóóëàõ, àæèëëàõã¿é áàéãàà ø àëòãààí û ã òî äî ðõî éëî õ, äàì æóóëàã÷äû í õ¿÷èí ÷àäû ã ¿í ýëýõ àñóóäàä áàéâ. Ýí ýõ¿¿ òóðø èëò öààø äàà Áàðóóí õî éä Ï ðèêàñï èé áî ëî í áóñàä ãàçðóóäàä áº õº í ãèéí ï î ï óëÿòèéí òº ëº âèéã à î í èòî ðèí ã î ð ñàí ñðû í õ¿ç¿¿â÷ àø èãæàí ñóäëàõòàé õî ëáî î òî é òº ñë¿¿äýä õýðýãáî ëî õ áàéõ ãýæí àéäàæ áàéí à.

Õàëèì àãèéí ßàøêóë äàõü áºõºí ¿ðæ¿ëãèéí òºâä îîíûã äî õèî ëî ëò õ¿ç¿¿â÷èí ä äàñàí çî õèöóóëæàóé íü. Çóðãèéã Í èëñ Á¿í íô åëä

Òºñëèéí õ¿ðýýí ä Õàëèì àã óëñûí çýðëýã àì üòíû òºâèéí ßøêóëüñêèé үржүүлэгт өссөн 5 бөхөнд телоникс ST-20/3210 сансрын дамжуулагчдыг зүүсэн. Өгөгдсөн давтамжтай дамжуулагчдаас сигнал ARGOS системийн õèéì ýë äàãóóëóóäûí íýãð¿¿î ÷èæáàéâ.

Òóðøëëòûí õ¿ðýýí ä äàì æóóëàã÷äûí àæëë 2 ¿åä õóâààãäñàí áàéâ. Ýõí èé үеийн туршид дамжуулагчид өгөгдлөө 3 хоног бүрт 8-12 цаг (UTC) хүртэл äàì æóóëæáàéñàí áà ñèãí àëûí ÷äàëë 0.5 W-èéí ÷äàëòàéãàøèãëàñàí. Î ëî íòî íûí ìýäýýëýë èðýõã¿é áàéãààã èëð¿¿ëñí èé äàðàãäàð á¿õ äàì æóëàã÷äûã 1.0 W ÷äàëòàé áî ëãî í õóâèðãàæ ºäºð á¿ð àâàõààð øèëæ¿ëñýí. Ïðî ãðàì ì ÷èëëàëûã ºº ð÷èëñºí èé äàðàãäàð 5 äàì æóóëàã÷ûí 2 íü àæèëëàõàà áî üüñî í. 2-ð ¿åèéí òóðøèä äàì æóóëàã÷äû ãñàëãàæàâ÷ àæèëëàãàã¿é áàéäàëä õàäãàëñàí. Äàì æóóëàã÷äûí ÷äëûã òî äî ðõî éëî õûí òóëä äàì æóóëàëòûí áî äëòî áî ëî í áî ëî ì æèò ì ºí êî ðäèí àò á¿õèé äàì æóóëàëòûí òî î ãòî î öñî í. Ýõí èé ¿åèéí òóðøèä (5 äàì æóóëàã÷): äàì æóóëàëòûí 46 õóâü íü äëäàãäñàí, 79 õóâèéí äàì æóóëàëò òî äî ðõî é áàéðøëë á¿õèé ì ýäýýëëýëèéã ºãñºí ã¿é. Í èéò 235 ì ýäýýëýë àâñàí ààñ 74 ì ýäýýëýë íü áàéðøëë á¿õèé ì ýäýýëëýëòýé, ¿¿í èé çºâõºí 14 íü ñòàí äàðò õàí ãàñàí, 60 íü ñòàí äàðò õàí ãàãã¿é áàéâ.

2-ð ¿åèéí òóðøèä ñèñòåì èéí äàì æóóëàëòûí 44% íü äëäàãäñàí, äàì æóóëàëòûí 52% íü áàéðøëë ºãñºí ã¿é. 310 ì ýäýýëýë àâñàí ààñ 227 íü áàéðøëë á¿õèé ì ýäýýëýëòýé, ¿¿í èé çºâõºí 104 íü ñòàí äàðò õàí ãàñàí áàéâ. Òóðøëëòûí 2-ð õýñýã äýõ äàì æóóëàã÷äûí ô èêñàöàëñàí áàéäàëíüäàì æóóëàã÷äûí áî äëòáàéäëäàñõàðüöàí ãóéãààð àâ÷ áàéãàà áàéðøëëûí íàðèéâ÷ëäëûã ¿í ýëýõ áî ëî ì æòî é áî ëãî ñî í. 3.2.1.0. àí ãèóäûí çî õèõ (çýðýãëýëèéí) ñòàí äàðò áàéðøëóóäûí õóâüä íàðèéâ÷ëäë íü 0.3(± 0.2), 0.6(±0.4), 1.4(±1.0), 4.0(±2.7) êèëî ì åòð. À áà Â àí ãèóäûí ñòàí äàðò áóñ áàéðøëóóäûí õóâüä 1.4(±1.6), 11.0(± 10.6) êì.

Çóðàã 1. Õ¿÷èí ÷äëëûã íý ìã ýãã¿¿ëýõèéí äàðàà áî ëî íºõ íýãõ¿ç¿¿â÷èéí äî õèî äàì æóóëñàí áàéäàë. Äî õèî ãí àðèéâ÷ëëáàë: í î ã î í -áàéðøëûí äî õèî, öýí õýð- áàéðøëë öî äî ðõî éã¿é öî õèî, ñààðàë- äî õèî èëãýýãäýýã¿é.

Ãàðñàí ä¿í ã¿¿äýýñ õàðàõàä äàì æóóëàã÷äûí ÷äàëë áî ëî í àâñàí ì ýäýýëë¿¿èéí íàðèéâ÷ëäë ñàéí ã¿é áàéí à. Ýí ý íü ÿëàí ãóÿà Европын энэ хэсэгт ARGOS системийн дамжуулалтын давтамж äýýð õ¿÷òýé ñàää áàéãàäãûí óëì äàñ áäãà ÷äàëòàé ñèãí äë äãàäð ì äí äëûã íýâòëýí ãàð÷ ÷ääàõã¿é áàéãàòàé õî ëáî î òî é. Äàì æóóëàã÷äûí ÷äëûã íýì ýãã¿¿ëñí ýýð ºí äºð íàðèéâ÷ëäëòàé ââàõ ì ýäýýëëèéí ÷äí àð 6-10 äàõèí íýì ýãäýæ, î ëî í òî î íû ì ýäýýëýë ââàõ áî ëñî í (çóðàã 2). Ãýâ÷ äàì æóóëàã÷äûí ÷äëûã íýì ýãã¿¿ëñýí ýýð ò¿¿í èé áàòàðåéí û àæëëàõ õóãäöàà ýðñ áàããñàæ, ¿¿í èé óëì äàñ äëäàãäñàí äàì æóóëàëòûí òî î äàì æóóëàã÷äûí àæëûí ñ¿¿ë ¿åä äàõèí íýì ýãäýæèðñýí (çóðàã 1).

Ýí ý òºñëèéí ¿ð ä¿í ã¿¿ä ýí ý á¿ñýä ñàí ñðûí äî õèî ëî èòî é õ¿ç¿¿â÷ ç¿¿ð àæëûã õèéõäýý ì àø ñàéí òºëºâëºæ, àì üòàí ä ç¿¿õýýñýý ºì íº àí õààðàëòàé ø àëãàõ çýðýã àñóóäëóóä áàéãàãã õàðóóëæáàéí à.

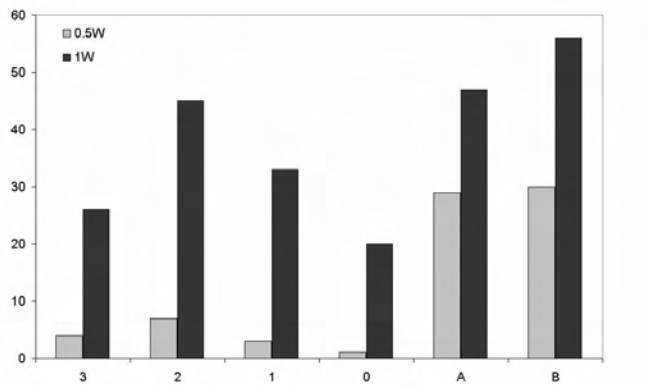

Çóðàã 2. Õ¿÷èí ÷äëëûã íýì ýãã¿¿ëýõèéí äàðàà áî ëî íºõ áî õèî ãî ð áàéðøëûã äí äëëñàí íü. ×äí àðûí ñòàí äàðòûí õóâüä 3,2,1,0 ãýæ áóóðàõ äàðààëëààð äí ãëëñàí; ñòàí äàðòûí áóñ äí ãëëäë (÷äí àðûí ¿ç¿¿ëýëò ì óó)-ûã A болон B гэж тэмдэглэв.

Áºõºíãèéí ýâðèéí ñóäàëãàà
ÐÎÌàíîâÎ.Å

Õàëèì àãèéí Èõ Ñóðãóóëü

Áºõºíãèéí áîëàðñëàí çààíû ¿åèéí àì ü¿íû àéì ãèéí ýðõèéí òºëºõºëºã÷äèéí íýã õîâîð ç¿éë, äóíäáîëîí õîæóóïëåéñòöåí èéí ¿åä òº¿¿íèéí èä öýöýãëýëòàéëñîí. Áºõºíäíí¿¿ðëýýä áàéãàà óñòàõ àþóëûã çàáëëóóëàõ àñóóäàëòàéõîéøëóóëàøã¿é çîðèëòûííýã Èéì à 90-ýýä îíûäóíä ¿åä Õàëèì àãèéí Èõ ñóðãóóëü äýýð òº¿¿íèéí ýâðèéãîðöîã÷ç¿éëèéãîëîõ çàì ààð áºõºíãèéí òîîòîëãîãäãàëæ¿ëäýõ áîëîì æûãñóäëàõ àæëë ýõýëñýí. Áèäí èéí òºñèèéí çîðèëãî áîëáºõºíãèéí ýâðýýñôèçèîëîãèéí èäýâõòýé á¿ðýëäýõ¿¿í èéããðãðãí àâ÷ òº¿¿íèéí á¿òöèéãòîäîðõîéëîõîä áàéâ. Ýíý ýâðýýñ ãðàõíýãæ¿äèéí ººð ýõ ¿¿ñâýð¿¿äèéãîëîõ, æèøýýëýõýäººðîéðîëöîî çí¿éëèéí àì ü¿äààñýñâýëîðãàí èéíéëéýãæ¿ëýëòèéí çàì ààð òýäãýýðíýãæë¿¿äèéãðãðãæàâàõ áóñàà çàì óóâûãñàíàë äîëãîäîõñòàé.

Ï ðîô . Ðîì àíîâ Õàëèì àãèéí Óñíûí Èõ Ñóðãóóëèéí õýñýã îþóòí óóäòàé áºõºíäîëîíõîíèéí ýâðèéí ñóäàëãàà ñóäàëãàà õèéæàéãàà íü. Çóðãèéã À.Ëóø÷åêèí à

Ñóäàëãààã 2 ÷èãëýëýýð ã¿éöýòãýñýí. Ýõíèé ýýëæèíä ãîë ýõ ¿¿ñâýðýý ãðãðãæàâàõ, òýäãýýðèéãîðóóëàõûí òóëä íéëéýãæ¿ëýõýýð òààì àãèàñàí. Ñóäàëãààíû ÿâöàä áºõºíãèéí ýâýð, õîíèíû ýâýðòýé ººðèéíõºº á¿ðýëäýõ¿¿í ýýð íýëýýä îéð áîëîõ íü òîäîðõîé áîëñîí ó÷èð áºõºíãèéí ýâýðòýé òºñòýé ç¿éëèéã õàéõ ÷èãëýëä ñóäàëãàà õºãæèæ ýõýëñýí. Áèä Ì ÃÓ-èéí ôèçèîëîãèéí òýíõèì, Âîëãîðàäèéí àíàãàõûí àêàäåì èéí ýì ç¿éí òýíõèì ¿¿äòýé õàì òðàí áºõºíãèéí ýâýð áîë ñàëñëàã ç¿éë ¿¿ñýõýýñ ñýðãæéëäýãýåðýãíºëºòýé ýì ÷èëãýýí èé ÷àí àðòàé áîëîõûã áàòàëñàí. Òýð òóñì àà áºõºíãèéí ýâýð áîë îðîíûõîî äàðàà ¿åä èé¿¿ èõ ýì ÷èëãýýí èé ÷àí àðòàé áàéäàã áàéíà. Õàâààð ¿¿ñýõ ñîèðòèéí çàãààðûã àøèãëàí, áèä õàâààð ¿¿ñýõýýñ ñýðãæéëýõýä õîíèíû ýâýð ÷ òóñòàéã ¿ç¿¿ëñýí. Ýäãýýð 2 òºðëèéí ýâð¿¿äýýñ ãðàðãñàí íýãæë¿¿äèéí ñóäàëãààãàð òº¿¿íèéí ¿íäñýí á¿ðýëäýõ¿¿í ýýð íèíæèðèíýýð áóäàãäàãàã áîäèñóóä áîëîõ íü òîîíãîñîí. ×ºëºòò àì èíõ¿÷ë¿¿ä, áîãèíîõîí ïåï òèä¿¿ä, ìºí íóêååèí õ¿÷èéí ¿ëäýãäæ¿¿ä, ñòåðèîäóóä áîëîí áèí ãåí ãðàèòàé àì èíóóä áàãà õýì æýýòýé ãàõóëãàãäàõ áºãªºä ÿëàí ãõýà ñ¿¿ë÷èéí 2-ûí õîíüòîóðüä÷èñíàí ñóäàëãààãàð àì ü¿äûí ôèçèîëîãèéí òºëºâººñ õàì ààðàí ºº÷ëºãäàºã áàéí à (îðîîíû ºìíºõ, îðîííû ¿åä, äàðàà ¿åä ãýõìýò).

Áèäí èé ñóäàëãàíí óóä G-25 ñåô äàåêñäýýðõ ýêñëëþ çèâ õðîìàòîãðàôèéí àðãààð ÿëãàõàä áºõºí áîëîí õîíèíû ýâð¿¿äýýñ ãðàðãõ áîäèñóóäûí õðîìàòîãðàôèéí çóðààñóóä òºñòýé áîëõûã¿ç¿¿ëñýí. Çºâõºí á¿ðýëäýõ¿¿í ¿¿äèéí õàðüöàà ëºº ð áàéâ. Ýäãýýð ç¿éë ýâð¿¿äýýñ ãðàðãñàí íýãæë¿¿äèéí íèí æèðèí áóäàãäàãàã áîäèñóóäûí òàðõàëòûí çóðàãìºí òºñòýé, òýäãýýðèéí á¿ööèéí ñóäàëãàà ýí æèéí áóñ áàéâ. Ýâýðí ¿¿äèéí îëîí òºðëèéí õèì èéí á¿ðýëäýõ¿¿í áèî ëîæèéí èäýâõòýé áîäèñóóä òóñãàòàð á¿ðýëäýõ¿¿í ýýð áóñ îðãàí èê áîëîí ýðäýñíí íýãæë¿¿äèéí êîì ï ëåêñ õýëáýðýýð îðøäî ããýæ ¿çýõýýð áàéí à. Ýäãýýð êîì ï ëåêñóóäèéã ñàëãàõ íü îð÷èéí ¿åèéí ôèçèõèì èéí àðãàòàð ã¿éöýòãýõýä ÷ì àø õ¿í äýýëòýé áàéëèàà.

Ñ¿¿ëèéí ¿åä áèä Õàëèì àã óëñûí çýðèýã àì ü¿àí ñóäëàõ õàì ãààëàõ òºâèéí ¿ðæ¿ëãèéí ãàçàðòàé õàì òðàí àæëëàæ áàéí à. Áèäí èé ñóäàëãààã ì ºí öàà áóãûí ýâðèéã ñóäàëäàã ßéóòèéí èõ ñóðãóóëèéí õàì òîëîí ñîíèðõîæáóé áºãªºä öààøèä ýâðèéí áèîëîãèéí èäýâõòýé íýãæë¿¿äèéã ñóäëàõ òàë äýýð õàì òðàõàòò áîëæáàéãàà.

Áºõºí àãíóóðûí ñóðòàë÷èëãààí û ìàòåðèàë 59000 øèðõýãýýð õèéãäýâ.

Ñìåëýí ñêèé È.

Ì ÁÎ Ñèáèðñêèé ýêîëîãèéí òºâ, Ilya@ecoclub.nsu.ru

“Агнуур ба загасчлал XXI зуун”сэтгүүлийн 2007 оны №10 (10-р сар)–т нүүр хуудас дээрээ бөхөнгийн гайхалтай сайхан çóðãèéããðãæýý. Óñòæàáèéãàà ç¿éëèéí îëîí íèòýä äàðààõ áàéäëàòò òàâüñàí äáàýðèàæáîëîõ óó? Î ðîñûí àí àãí óóðûí òóõàé õàì ãèéí ò¿ãýýì ýé, îëîí íèòèéí ñýòã¿ë¿¿äèéí íýã5 õà÷èí ç¿éé, îëîí òîîíû çóðàã áºõºí ãèéí òóõàé Ñåðãåé Ëî ñåâèéí ºã¿¿ëëèéã нийтэлжээ. Нэр нь ч “Бөхөн агнуур” гэдэг нь нэгийг өгүүлж байна. Нийтлэл нь ч “Спорт агнуур, мөрөөдөлд хүрэх зам”. Эхний ºã¿¿ëáýðýýñ ë óíøèã÷ áºõºíãèéí òàëààð ãàéõàëòàé òºñºëºë àâí à. “Áºõºí ºì íºä Äóí àé ì ºðí èé óëñóóä Êàðï àòààñ ýõëýí Õàð тэнгисийн эрэг дагуух, хээр, Кавказийн уул, Каспий, Арал тэнгисээс Иртыш, Обь мөрөн хүртэл тархана” гэж тэр мэддэг байна (116 –ð õóóäàñ). Òàëëáàð èë¿¿ö áèçýý. Ãî ë íü Ñ.Ëî ñåâ ýäãýýð ì ºðèéã (áºõºíãèéí òóõàé äàðààãûí õýñýã) ñî ëèîðî é õ¿í øèãë àëü õóó÷íû íýâòýðõèé òî ëèîñ õóóëáàðèàí áè÷æýý. Ì àí àé ñýäâèéí ãë ó÷èð íü àñóóäàëòàé îéð áóñ õ¿í áºõºíãèéí òàëààðõ îäîîíãèéí òî òî ëãëéí òàëààð îãòºº ãàæóóäóóëñàí ì ÿäýýëëèéã àâí à ãýäýãò àñóóäàëòàé áàéí à. Õýäýí õóóäñûí òóðøèä çî õèî ã÷ “Ãî ðáà÷åâèéí ºº ð÷ëºí áàéãóóëàëò áî ëæ ì ãõàí ä òàëî íòî é áî ëñí îî ð ºëñãªëºí àðä ò¿ì ýí àéààñ õ¿éãñýý ì àðòàí ãªðºº ñèéã устгаж, мөн тусгаар улс болсон өлсгөлөн дунд азийн улсууд хар сүүлт, бөхөнгийн тоог өсгөх ч юу л бол ” гэж бичжээ. Энэ хэсэг õºíäëºíãèéí óíøèã÷ûí òî ëãëéã î ðøèë õýñýãðýý àñàð òî ì íóòàõ òàðõñàí ãýñýí òýéãýý òààðàõã¿é îëëãì æã¿éãýýð ¿ëäýæáàéí à. Áàñ Äóíä Àçèéí óëñî ðóóäûí òàëààð á¿ä¿¿ëãýýð ÿðèãäñàí áàéí à.

Òàðõàöòàé õàà ¿ëäñýí õýñýãò (îðîñûí õýñýãò) á¿õ ç¿éë ñàéí áàéãàà ãýæ òàì àãëàõ ë ¿ëäæýý. Ýíý òàì àãëàëûã äàðààãèéí ìºðºíä “…ºíººäºð áèäýíä õàì ãèéí îð÷èí ¿åèéí õ¿÷òýé äóðàéòàé çýâñýã áóó îëøèðñîí ¿åä àí÷èí òàì èð÷äàä áºõºíãèéí сургийг мөрдөх шаардлага байхгүй болжээ” гэсэн өгүүлбэрээр баталгаажуулжээ. Òýäí èéã ì àøèí àðàà, ÿâãàí àðàä äºõºæî÷îîä ë áóóä÷èõäàããýñýí áàéí à. Öààø íü òåõíèêèéí íàðèéí ç¿éëñ¿¿ä áè÷èãäñýí áàéí à. Ýíä ÿì àð ÷ ýðãýëçýýã¿éãýýð áºõºíã àãí àõ áîëì æèéí òàëààð áè÷èãäñýí áàéí à. Áºõºí àãí óóðòºã¿¿ëëýãèéí ¿íäñýí õýñýã îðøæýý. Ò¿¿õýí äýõ àíãèéí îëîí àðãûí òàëààð, èõýí õýñýãò çîèã ã÷ûí ººðèéí õíü õóâèéí òóðøëãàãàñàà áè÷æýý. 1970-ààä îíû ¿åä ¿éëäâýðëýëèéí çîðèëãîð áºõºíàãí àõàä îðîëöîî æÿâñíàà öàãõóãàöàà, ãàçàðòàé íü îðóóëñàí áàéí à. Òýð ¿åä õóëãàéí àí ÷èàòàé òýì öýæáàéñàí òàëààð ÷ áàéí à. Ì àøèí àðàð ãýðýëò¿¿ëæàãí àõàðãûí òàëààð 2007 îíä óí øèã÷äàä çî ðèóëæõýâë¿¿ëæýý.

Á¿õ òºðëèéí òýýâðèéí õýðýãñëèéã àøèãëàí ÿì àð ÷ ç¿éëèéí àì üòíûã ì ºðäºí õººæ àãí àõûãõî ðèãëî ñîí õóóëüãàðààä 15 æèë áî ëæáàéõàä á¿ð áºõºí àãí àõûãõî ðèãëî ñîí áàéõàä äýýð äóðüäñàí àðãûã àøèãëàõ ÿì àð ÷ áî ëî ì æã¿é þì . Ì ýäýýæì ºí ÷àí àðòàà áèäí èé ºì íº õóëãàéí àí ÷äàä çî ðèóëñàí ñóðàõ áè÷èãë áàéí à.

Äóðäñàí õýëýëö¿¿ëãýýðºëñãºëºí àðäò¿ ýíä áºõºí ãèéí òî îöºº÷áóé ñýäýâ óí äðààä áàéãàà íüãàéõàëòàé. Òî îòëãî éí ºº÷ëºëöèéí òàëààð ãðàô èêèéã õàðàõàä ëºº÷ëºí áàéãóóëàëòàé ÿì àð ÷ õî ëáîî ã¿é áî ëî õíüèèò õàðèí ÷ºº÷ëºí áàéãóóëàëòûí ýõýí ¿åä òî îòëãî éíüòî ãòâî ðòî é áî ëæáàãà çýðýãäýýø ºññºí (òàðõàöûí õàà ÿí ç á¿ðèéí õýñýãò) áàéí à.

Òî îòëãî éí îäî îãèéí óí àëòíü 1990-ýýä îíû 2-ð òàãàñò ýõýëñýí . Ãýâ÷ çîèã ã÷ ÿì àð ÷ ãðàô èêõàðàãã¿é áºãºä ýíý àñóóäëàòàð ñîíèðõîí ãýäýãþóë áî ë. Ýâðèéí õóëãàéí íàéì ààí û òàëàòàð Ëî ñåâ þó ÷ ìýäýõã¿é áî ëî ëòî é.

ª ã¿¿ëëèéí òºãñãºë õýñýãì àø îíöëî ã Òýðýýð ì àø íàéðñãàòàð óí øèã÷äûã áºõºí àãí àõ õóóëü ä¿ðì èéí òàëàòàð “ºíººäºð áºõºíã òóñãàé çºâøººðëºº ð, òî äî ðõî é çààñàí õóãäöààí ä àãí àòàã ñàÿ ñàÿ áºõºí ãèéí ñ¿ðã¿¿ä ì àí àé óëñûí óóæèì òàëä äàõèí áýë÷èõ болно гэдэгт итгэж байна” гэж төгсгөжээ. Лосев мэдээж манай улсын тал хээрт сая саяаар дахин бэлчиж бөхөнг шахах хонийг õýëýýã¿é, áºõºí ãèéí òàëàòàð õýëñýí ÷ãýñýí ñ¿¿ë÷èéí õýñýãíü äî ðî ì æëî ëòî é ñîíñîãäî æáàéëàà.

Çîèã ã÷ûí òàëä ãýæ õýëýõýä òýðýýð áàñ ÿàõàà äëäñàí õóëãàéí àí÷èí áèø, ºâºðì ºö àíãèéí áàðèëòàé õ¿í áàéí à. ª ã¿¿ëýãòýý ÷ ãýñýí òýðýýð ººðèéãºº óëààí íîì îíä îðñî íàì üòíûã àãí äàäàãã¿é ãýæ áè÷æýý. ª ºð íýãýí º ã¿¿ëýëäýý (2005.04.20 îðî ñûí àãí óóð ñî íèí) Äóí äàä Àçèä áî ëñî íòî õèî ëäëûí òàëàòàð áè÷æýý: “ª ëñãºëºí ãººñºº áî ëæõ¿÷ ÷ääàëã¿é áî ëñî íáõºíãèéí ñ¿ðýã Àëì àòû õî òðóó îéðòî íèðæäàëàí ãèéí õàæóóä áàéñàí áàéí à. Ãýòýë õî ûî íòàë õ¿í àì íüñóë îðæèðñýí ì àõûãëàýõ ãýæ ñ¿õ хүрз барьсаар дайрчээ. Зөвхөн нутгийн хэдэн анчид агаарт хий буудан тэднийг ойртуулсангүй. ” Энэ жишээ өлсгөлөнөөс болж äî ðàñîí àì üòíûã äèäýõ þì ã¿éí óëì ààñ àãí àõíü øóàðãã áóñ ãýäãèéí áàòàëãàà þì .

Ñýòã¿¿ëèéí ðåäàêö òýäãýýðò õýâë¿¿ëæ áóé òåêñòèéí òàëàòàð õàðèóöàãã õ¿ì ¿¿ñýýñ ëàâëàñàí áàéì àòð. Òóõàéí òî õèî ëäî ëä áèäí èé ºì íõ ºã¿¿ëýë íü õýä õýäýí õóóðàì ÷ ì ýäýýëýë, óí øèã÷äûã õóóëü áóñ ¿éëäýë õèéõýä ºäººñºí ç¿éëèéã àãóóëæýý. Ýíý á¿õí èé òºëºõ º á¿õ õàðèóöàãã áî ë ñýòã¿¿èéí õàääâöèä, ÿàãàòàä ãýõýýð ñýòã¿¿èéí õàäí íü ÷ ñýòã¿¿èéí õàÿã ýðõëýí ãàðãàòàã õ¿ì ¿¿ñèéí íýð áàéõã¿é. Á¿òàýëèéí òàëàòàð ì ýäýýëýë ÷ áàéõã¿é. ßàãàòàä Ëî ñåâèéí ºã¿¿ëýë òèéì ÷óõàë ãýæ, Áºõºí ãèéí òàëàòàð àãí óóðûí òóõàé ñýòã¿¿ë¿¿ä õýðõýí áè÷äýã íü ÿàãàòàä åð íü ì àø ÷óõàë ãýæ? Ýíãèéí øàëõãàí àòàð òýäí èé óí øèã÷ áî ë àëü ÷ áàéãäëü õàì ãàëëûí õýâëýë¿¿äýýñ õýä äàõèí èë¿¿ áºãºä õ¿í àì ûí ýäèéí çàñàã óëñ òºðèéí ÷ääàâõèòàé õýñýã ò¿¿í ä îðñî íáàéäàã (òî ì î îõî í ¿éëäâýðëýã÷, ò¿øì ýä¿¿äèéí äóðòàé ñî îðò áî ë àí õèéõ ÿâäàë ãýäýã íü íóóö áèø). ×óõàì íèéã èéí ýíý õýñýãò èõýí õäýý óäèðäëàãûí øèéäâýð¿¿ä, áºõºí ãõ¿ðòýë õàì àðäàã Î ëî í òî ãî ð õýâëýãäñýí èéì ºã¿¿ëýã¿¿ä ýöýñòýý ì óó ¿ð äàãâðóóäûã äàãóóëæ ÷ì ýäýõ þì . ßëàí ãóýà î ëî í òî íû èéì ºã¿¿ëýã¿¿ä áàéõ þì âî ë.

Òºñë¿¿äèéí òîéì

Бөхөн хамгаалах холбоо Зэрлэг амьтан хамгаалах сүлжээ (WCN)-ний дэмжлэгтэйгээр жижиг òºñë¿¿äèéí óðàëäààí ÿâàãäëàà. Ýõí èé øàòíü 2007 îíû 9-ð ñàðä áîëæõîëäîíû øèéäâýðýýð 4 òºñºë øàëãàðñàí . Õºòºëáºðíüí ¿¿äÿëäÿãçéëë¿¿äèéãõàì ãàäëàõ êîíâåí öëä áºõºíãõàì ãàäëàõààð Í ¿¿äÿëëÿäÿã çéëëèéã õàì ãàäëàõ îëîí óëñûí êîíâåí öèéí äóíä õóãàöààíû õºòºëáºðèéã õýðýãæ¿¿ëÿõÿä õóâü íýì ýð îðóóëæ, áºõºíãèéí òºëºº ÿì àð íýãýí áîäèò çéëë õèéæ áóé áèå äààñàí áîëîí õàì òðàí çòãýã÷äýýñ ãàðñàí áàéãàëü õàì ãàäëëûí ÷èãëýëèéãäýì æèõýä ÷èãëýãäñýí . Õºòºëáºðèéí äàâóó òàëóóâûí íýã áîë ñàíàëàà ºãõ æóðì ûã õºíãâ÷èëæ, áîãèíî õýì æýýíèé ñàíàëàà îðîñ àíãæ õýëéíèé äëü íýã äýýð áè÷èõýä ë áîëõõ áºãºä îëîí óëñûí òºñºë àâàõààð ñàíàëàà ºãõ áîëîì æãé õàì òîëíûã îðîëóóëàõ áîëîì æûã îëãæ áàéãàà þì . Òºñëèéí õýì æýý 1500 äîëëàð õ¿ðòýë.

Äàðààõ òºñë¿¿ä ÿëàã÷ áîëñîí áàéí à:

- Хлуднев А.В. “Степной” тусгай хамгаалалтай газрын нутаг дэвсгэр дээр экологийн маршрутыг тоноглох, ОХУ
- Âàøåòêî Ý.Â. Áºõºíãèéí òàëààð öàõèì íîì ûí ñàí áàéãóóëàõ, Óçáåêèñòàí
- Î áåíîâà Î .Á. Áàãà íàñû õ¿¿ãä¿¿äýä çî ðèóëñàí áºõºíãèéí ì ºðºº ðãýñýí àðãà ç¿éí íîì áîëîâñòóóëàõ
- Åñåí àì àíîâ Ð ª âëèéí óëèðàëä áºõºíãèéí Áåòïàêàëèí ñêèéí ïîïóëÿöèéí áàéðøèë, íàñû á¿òýö, õÿçãààðëàã÷ õ¿÷èí ç¿ëëñèéãòî äóóëàõ, Êàçàõñòàí .

Óðàëäààí ä 6 óëñààñîëîí ñàéí òºñë¿¿ä òàâèãäñàí . Øàëãàðñàí òºñë¿¿äýýñ ãàäí à õàì ãèéí îëîí îííî àâñàí 4 òºñëèéã íýì ýèò ñàí õ¿¿æèëò îëäñîí òî õèî ëäî ëä äýì æèõýýð ñî íãî í . Ñàí õ¿¿æèëò îëäñîí òî õèî ëäî ëä ýí ý óðàëäààí ûã æèë á¿ð ÿâóóëàõûã õ¿ñýæáàéí à. Ý.Äæ. Ì èëí åð–Ãóëëàí ä. Í ýì ýëò ì ýäýýëëèéã www.saiga-conservation.com ñàéòààñ âààðàé.

Øèí Ý Á¯ÒÝÝË¯¯Ä

«Áàðóóí õî éä Ï ðèêàñï èéí áèîëîãèéí òºðºë ç¿éëèéí õàì ãàäëëûí àñóóäëóóä» á¿òýýë¿¿äèéí ýì õòãýë ãàðëàà. Î ëîí óëñûí шинжлэх ухаан- практикийн хурлын материалууд. 20-21, 10-р сар, 2006 он, Элиста – Элиста: ЗАОр “НПП «Джангар»”, 2007 . 366 õ.

Á¿òýýëä áºõºíä çî ðèóëàãäñàí àæóóä î ðñîí áàéí à:

Àðûëîâà Í .Þ . Âî çí åñåí ñêàÿ Â.Â. Ëóù åêèí à À.À. Ì åäæäî â ÐÀ.,. Ì èëí åð–Ãóëëàí ä Ý.Äæ, Óáóø àåâ Á.Ñ. Àðûëîâà Í .Þ . Áàðóóí õî éä Ï ðèêàñï èéí áºõºíãèéí ñóäàëãàà, õàì ãàäëàë. Õ.33

Àðûëîâà Í .Þ , Ëóù åêèí à À.À, Âî çí åñåí ñêàÿ Â.Â. Áàðóóí õî éä Ï ðèêàñï èéí áºõºíãèéí õýðýã÷èíãèéí ¿ðæèèéí òºëºâèéí ì î íèòî ðèí ã Õ.54

Êîêøóí îâà Ë.Å. Î ðîîíû ºì íºõ áîëîí î ðîîíû ¿åèéí åâðîïûí áºõºíãèéí çàí òºðõ. Õ.59

Êîêøóí îâà Ë.Å, Áóêðåêâà Î .Ì . Åâðîïûí áºõºíãèéí õºâðºëèéí òºëºðõºã÷àí àðûí àñóóäëëä.Õ. 67

Ðîì àí îâ Î .Å. Áºõºíãèéí ýâðèéãî ðëóóëàã÷, ò¿¿í èé ïî ïóëÿöèéã àâðàõ ãàðö. Õ.74

Êóãóëüòèí îâ Ñ.Â. Êàì èí îâ Þ .Á. Ì åäæäî â ÐÀ. Õàëèì àãóëñûí òóñãàé õàì ãàäëëòàé ãàçàð íóòáóäûí òºëº â. Õ.111

Øàì ñóòäèí îâ Ç.Ø, Èî íèñ Þ .È., Ï àðàì îííâ Â.À., Àðûëîâ Þ .Í ., Øàì ñóòäèí îâ Í .Ç. Ýâäýðñýí áýë÷ýýðèéí ýêî ñèñòåì èéí á¿òýýì æ, áèî ëî ãèéí îëîí ÿí ç áàéäëûã ñýðãýýõ áèî ãåî öåí îòãîõ îëî ãè: îííë ï ðàêòèê. Õ.10

Ñòàðî áåðêèí à Í .Í Õàëèì àãóëñ äàõ àÿëàë æóóë÷ëàë õºãæèõ óðüä÷èëñàí áàéäàë, õýòèéí òºëº â.Õ.278

Õóðëûí á¿òýýëèéí ýì õòãýëèéã Àðûëîâà Þ .Í –ä çàõèàëæáîëíî .

Бекенов А.Б, Грачев Ю.А. Казахстандах бөхөнгийн Бетпакдалийн популяцийн мониторингийн судалгаа// Казахстан болон çýðãýëäýý íóòãèéí ýêî ëî ãè, áàéãäëü àøèãëàëòûí àñóóäëóóä – Ï àâëî äàð 2007.Õ.276-278

Ñóäàëãààí óóä 2003-2006 îíóóäàä Äàðâèí ûñàí àà÷èëãà òºñëèéí õ¿ðýýí ä õèéãäñýí . Áºõºíãèéí Áåòïàêàëèéí ïîïóëÿöò àðõàö íóòãèéí õàà áàðóóí õýñýãò èõ òºâëºðñºí áºãºä ç¿¿í õýñýðýý èõ ñèéðýæñýí áàéãàà íü òîäîðõî é áîëñîí . Òº¿í èé òàðõöûí òàëáàé çàõûí õýñã¿¿äýýñýý áîëæáàãñàí . Òîî òîëãé íü 2004 îíä 6.9 ì ÿí ãààñ 2006 îíä 14.2 ì ÿí ãà áîëæºññºí . Ï îïóëÿöèä æèæèãñ¿ðã¿¿ä çî íõèëæáàéí à. Òº¿í èé á¿òýö àæà ààð ñýðãýæáàéãàà, àì üöàûí õàì ãàäëàë ñàéæèð÷ áàéãàà áîëîâ÷ õóëãàéí àí ¿ðãýëæèëñýýð áàéí à.

Áºõºí õàì ãàëàõ õîëáîî Õàðèëöàí îéëãîëöëûí ñàíàì æáè÷ãèéí áèåëýëòèéã¿íýëýõíü

2007 îíû 7-12 ñàðóóäàä Í¿¿äýëëýäýãç¿éëèéãõàì ãàëàõîëîí óëñûí êîíâåíöèéí
Õàðèëöàí îéëãîëöëûí ñàíàì æáè÷ãèéí õ¿ðýýíä õèéãäñýí àæëûí òàéëàí.

Áºõºí òàðõñàí îðóóäûí çàñãèéí ãàçðûí áàéãóóëëàãà, òºñë¿¿äèéí óäèðäàã÷, SN ¿íäýñíèé ðåäàêòîðóóäûí òàéëàíã ¿íäýñëýí Ì èëí åð–Ãóëëåí ä Ý.Äæíýãò ãýâ.

Òàéëàíãûí õóãàöàòàí äáºõºí õàì ãàëàõ òàëààð òîäîðõîé àëõìóóä õèéãäñýí. Îëîíõ òºñë¿¿ä ¿ðãýëæèëæ, îëîí ñàíàòóóä õýëöýãäýí, 2008 îíä õèéãäýõýýð òºëºâëºãäºæáàéà.
Òàéëàí ãèéí õóãàöàòàí äàõãëîëóóä:

Îëîí óëñûí õýì æýýíä
- Бөхөн тархсан бүх орнуудын төлөөлөгч оролцсон (Хятадаас бусад) бөхөн хамгаалах холбоо (SCA)-ны удирдлагын анхны óóëçàëò 9-ð ñàð Óçáåêèñòàí.
- Экспод байгаль Зэрлэг амьтан хамгаалах сүлжээ (WCN)-ний гишүүнээр SCA–г батлах

Íäýñíèé õýì æýýíä
- Åâöàêèéí ïîïóëÿðèéí òàðõàö íóòàõ Èðãèç-Òóðãàéñêèé áàéãàëèéí íººö ãàçðûã áàéãóóëàõ òóõàé òîõîëò, 2-ð ñàð, Êàçàõñòàí
- 2008 îíä áºõºí õàì ãàëàõîëîí óëñûí àæëûí äóíä õóãàöàòàí ûõòòëáºðèéãäýì æèõ äóõóé øèðýýí èé óóëçàëòûã áºõºí ãèéí ìýðýæëèòí ¿¿äèéí îðîëöîîòîé õèéõ, 11-ð ñàð, Óçáåêèñòàí
- Íèéãìèéí îéëãîëöëûãäýýø ë¿¿ëýõ õºòòëáºðèéí õ¿ðýýíä Õàëèì àã Èõ Áðèòàí èé õîîðîíä ñî¸ëûí ñîëèöîîò, 6-ð ñàð.
- Î é àãóóðûí àæàõóéä áºõºí ãèéí àãààðûí òîëîãõèéõ àðãàç¿éãñàéæóóëàõ ñàí äëûãòàí èëöóóëàõ, 10-ð ñàð Êàçàõñòàí
- Монголд 9-р сараас MAVA-аас санхүүжүүлэх шинэ төсөл эхэллээ
- Õÿòàäàä ñàí õ¿¿ãèéí õ¿ðýëöýýã¿éãýýñ áºõºí õàì ãàëàõ àæëë õ¿í äðýëòýé áàéí à. Òóðêì åí èñòàí ä áºõºí õàì ãàëàõ òàëààð àâ÷ õýðýãæ¿¿ëæáóé àæëûí òàëààðõ ì ýäýýëýë áèäýí ä áàéõã¿é áàéí à.

Òàéëàíãèéí õóãàöàòàí äöí ä õóãàöàòàí ûõºòºëáºðèéí çàëöóóäûí çàðèì ä èäýâõã¿é áàéäàë, ÿëàíãóÿà À1 (ÿàðàëòàé áºãªºä ºíäºð à÷ õîëáîãäîëòî é) ãýæòýì äýãëýñýí àðãà õýì æýýíä ¿¿ä èäýâõã¿é áàéí à.

¯éëäýë 1.1 Õàðèëöàí îéëãîëöëûí áàðèì òáè÷èãò ÎÓÓ-ûãýëñ¿¿ëýõ;
үйлдэл 3.1 ОХУ, Казахстанд CITES–ийн конвенцийн хэрэгжилтийг сайжруулах;
¯éëäýë 10.1 Óðò õóãàöàòàí ûñàí õ¿¿æëòî ðñîí Ï ðèêàñï èéí á¿ñýä áºõºí õàì ãàëàõ àæëëàãàòàí ûõòëáëªºáîëî âñðóóëàõ;
¯éëäýë 10.2 Ï ðèêàñï èéí á¿ñýä çî õèõ àðãà ç¿éãàøèãëàí áºõºí ãèéí ïîïóëÿðèéí áàéãûí òîîëîãò ÿâóóëàõ;
¯éëäýë 10.3 Ï ðèêàñï èéí á¿ñýä áºõºí õàì ãàëàõ òàëààð àæëëëàäàãáàéãóóëàõûãñàí õ¿¿ãýýð äýì æèõ;
¯éëäýë 11.2 Óðàëûí ïîïóëÿðèéí àì üäðàõîð÷èíä õ¿í àì ûí àí õààðëûãõàí äóóëàõ, îëîí íèéòèéí äýì æëýãèéãáèé áîëãî õ;
¯éëäýë 11.3 Óðàëûí ïîïóëÿðèä áºõºí õàì ãàëàõ àðãà õýì æýýíä ¿¿äèéãòºëáºðõ.

Äóíä õóãàöàòàí ûõòòëáºðò À1 ãýæòýì äýãëýñýí áóñàä ¿éëäë¿¿ä òàðõàöûí îðóóäàä òîäîðõîé àõèö ãàðñàí. Öààøäàà á¿õ ñîíèðõîã÷ òàëóóä Ì îÂ-ä ãàðûí ¿ñýã çóðñàí îðóóäûí äàðààãûí óóëçàëò õ¿ðòýë äóíä õóãàöàòàí ûõòòëáºðèéã áèåë¿¿ëýõýä çî õèõ àì æèëò ãàðãàõûí òóëä äëõàì óóä õèéõ øàääëæàõòàé.
Ì îÂ-ééí äóíä õóãàöàòàí ûí ëîí óëñûí àæëûí õòòëáºðèéí áèåëýëòèéí òàëàòàõ á¿ðýí òàéëàí ãáºõºí õàì ãàëàõ Àëüÿí ñèéí âåáñàéò www.saiga-conservation.com äýýð áóñàä õîëáîãäîõ áè÷èã õòòëáºð, õàâñðàëòóóäûí õàì òòàâüñàí.

Áºõºí õàì ãàëàõ äóíä õóãàöàòàí ûõòòëáºðèéí áèåëýëòèéí ìîíèòîðèíãîð Í¿¿äýëëýäýã ç¿éëèéã õàì ãàëàõîëîí óëñûí êîíâåíöîîð òàðèóóëàãà õ¿ëýýñýí òàëóóä Õàðèëöàí îéëãîëöëûí áàðèì òáè÷ãèéí äàðààãèéí óóëçàëòàñòìíº ºðñäèéí îëîëò àì æèëòûí òàëààðõ ìýäýýëýýý Áºõºí õàì ãàëàõ õîëáîãäîû saigaconservationalliance@yahoo.co.uk õàÿãàäàð èð¿¿ëí ý ¿¿. Òàíû ìýäýýëýë äàðààãèéí òîéì ä îðîõûí òóëä 2008 îíû 5-ð ñàðûí ñ¿¿ë÷ýýñ ºìíº áèäýíä òàéëàíãàà ÿâóóëñàí áàéõ¸ñòîé.

Òàëàðõàë
Áèäí èé ¿ëë àæèëëãæàãàãäýì æäýãèâýýí òýòãýã÷èääýý Áºõºí õàì ãàëàõ õîëáîíû ç¿ãýýñ òàëàðõàæáàéí à: Ï àòðèòèÿ Í åëüñîí áà Ñèäí åé Áàåðñèéí èòãýëèéí ñàí, Äæóäè áà ×àêà Âåòèë, Êåííîí áà Áî áà Õàäñîí, Ëèí äó Òàîð – Áåê, Äæî íà Ãèááñà, Ì èø åëü Õàêåòòà, Ýíí Ì ýðè Áóðãèéí è Áðäàà Ðî áåðòñà, Ãëî ðèÿ áà Êåí òà Ì àðø àëë, Êÿõî ëë Ýíí Õî äæåñ áî êîí áºõºí õàì ãàëàõàä хувь нэмрээ оруулсан бусад бүх хүмүүст. Энэ дугаарыг гаргахад дэмжсэн байгууллагуудад (WCN, CMS ба WWF) талархал èëýðõèéëæáàéí à.